

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2016

Domnika Kotrbatá

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Kolokace lemmatu voda v ČNK

Collocations of the lemma „voda“ in the Czech National Corpus

Domnika Kotrbatá

Vedoucí práce: PaedDr. Ilona Starý Kořánová

Praha, 2016

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze

.....

Domnika Kotrbatá

Poděkování:

Ráda bych velice poděkovala PaedDr. Iloně Starý Kořánové za čas strávený na konzultacích, za její laskavý přístup, cenné rady a odborné vedení během zpracování této práce.

S úctou

Domnika Kotrbatá

Abstrakt

Předmětem této bakalářské práce jsou spojení adjektiv s lemmatem voda v ČNK. Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. Teoretická část se zaměřuje na definici a vysvětlení základních pojmů z lexikologie, např. lexém, termín, pojem, víceslovný lexém, frazém, idiom atd. Dále se teoretická část věnuje kolokabilitě a kolokačním frazémům. Analytická část práce zahrnuje vyhledávání spojení adjektiv se substantivem voda v Českém národním korpusu SYN2015, pak jejich rozřídění a samostatnou analýzu. Pro přehlednost jsem zvolila třídění podle frekvence. Zkoumaná spojení je třeba vysvětlit ze sémantické stránky. Pak porovnání zkoumaných výsledků s výsledky, které se vyskytují ve slovnících českého jazyka, konkrétně v *Příručním slovníku jazyka českého (1957)*, ve *Slovníku spisovného jazyka českého (1989)*, *Slovníku české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné (2009)*, *Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy větné (2009)* a *Tezaurus jazyka českého, slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných (2007)*. Na závěr vzniklé výsledky seřadit do základních skupin.

Klíčová slova: kolokace, lemma

Abstract

The subject of this thesis is the connection of adjectives with the lemma „voda“ in the Czech National Corpus. The thesis is divided into a theoretical and an analytical part. The theoretical part focuses on the definition and explanation of the basic concepts of lexicology, for example, lexeme, term, concept, multi-word lexeme, phrases, idioms, etc. In addition, the theoretical part is dedicated to collocability and collocation phrases. The analytical part includes search of adjectives connected with the noun „water“ in the Czech National Corpus SYN2015, then its categorization, and an independent analysis. For clarity, I chose to categorize by frequency. It is necessary to explain the investigated collocations from the semantic side. It is also necessary to compare the obtained results with the results that appear in dictionaries of Czech language, specifically in *Přítuční slovníku jazyka českého (1957)*, *Slovník spisovného jazyka českého (1989)*, *Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné (2009)*, *Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy větné (2009)* and *Tezaurus jazyka českého, slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných (2007)*. In conclusion, the incurred results are categorized into basic groups.

Keywords: collocations, lemma

Obsah

Úvod.....	str. 7
I. Teoretická část.....	str. 8
1. Vývoj slova voda.....	str. 8
1.1. Jazyk jako nástroj komunikace.....	str. 8
1.2. Rozdělení slov na popisná a značková.....	str. 8
2. Termín nebo pojem.....	str. 10
2.1. Termín.....	str. 10
2.2. Pojem.....	str. 11
3. Základní pojmy z lexikologie.....	str. 12
3.1. Lexikologie, lexém, víceslovný lexém.....	str. 12
3.2. Volné spojení slov a ustálení spojení slov.....	str. 13
3.3. Víceslovné pojmenování.....	str. 13
3.4. Frazeologie a idiomatika.....	str. 14
3.5. Frazém a idiom.....	str. 14
3.6. Řčení, přirovnání, pořekadla, přísloví.....	str. 16
4. Spojitelnost lexikálních jednotek, valence.....	str. 17
4.1. Spojitelnost lexikálních jednotek.....	str. 17
4.2. Valence.....	str. 17
4.3. Toponymum.....	str. 18
II. Analytická část.....	str. 19
1. Zkoumaná spojení adjektiv se substantivem voda.....	str. 19
2. Analýza, zařazení výsledků.....	str. 56
3. Zachycení zkoumaných výrazů ve slovnících a zařazených do tabulek.....	str. 60
4. Závěr zachycený v tabulce.....	str. 66
Závěr.....	str. 69
Seznam literatury.....	str. 71
Internetové zdroje.....	str. 72
Seznam použitých zkratk.....	str. 73

Úvod

Práce se pokouší o sémantickou analýzu spojení adjektiv s lemmatem *voda*, které byli vybraný z ČNK. Určit užití času u látkových substantiv s vysvětlením. Vysvětlení termínu na základě konkrétních zkoumaných kolokaci. Cílem práce je porovnání zkoumaných výsledků s výsledky, které se vyskytují ve slovnících českého jazyka, konkrétně v Příručním slovníku jazyka českého (1957), ve Slovníku spisovného jazyka českého (1989), Slovníku české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné (2009), Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy větné (2009) a Tezaurus jazyka českého, slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných (2007).

Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. V teoretické části se popisuje: vývoj slova *voda*; formální a obsahová stránka informací; rozdělení slov na popisná a značková; vysvětlení základních pojmů: lexém, termín-pojem, kolokabilita a kolokace. Dále je teoretická část zaměřená na popis pojmů: víceslovný lexém, frazém, kolokační frazém, idiom, rčení, přísloví, přirovnání, pořekadlo a toponymum.

Část analytická by měla být stěžejní části bakalářské práce. Analytická část práce zahrnuje vyhledávání spojení adjektiv se substantivem *voda* v Českém národním korpusu SYN2015, pak jejich roztřídění podle množství výskytů a zanalyzování ze sémantické stránky. Vzniklé výsledky jsou seřaděny do základních skupin; ustálená spojení, čili nové pojmy, které nejsou zachyceny ve slovnících a tudíž by tam zařazeny být měly - *ustálená spojení*, *nezachycená ve slovnících*; slovní spojení, která mají charakter termínů - *odborné výrazy*; *volná spojení slov* - běžné spojení adjektiva se substantivem *voda*; *užití v beletrii*; *užití v publicistice*; *užití čísla a další podstatné postřehy*. V závěru práce následuje shrnutí výsledků do tabulek, zhodnocení celé analýzy a porovnání jejich výsledků se slovníky.

I. Teoretická část

1. Vývoj slova voda

Jazyk a jeho složky se vyvíjí nerovnoměrně, v závislosti na čase i na charakteru změn. Některá slova však zůstávají stejná, a to jak v průběhu času, tak i svým neměným významem. Typickým představitelem této skupiny slov je slovo *voda*, které je součástí takzvaného základního slovního fondu. Základní slovní fond nebo stabilní jádro slovní zásoby, jak uvádí František Cuřín, tvoří slova od pradávna užívaná, označující základní pojmy životně důležité, trvalé a běžné ve všech dobách vývoje společnosti. V češtině to jsou *voda, země, ruka, noha, bílý, černý* atd. Jsou to slova převzatá češtinou z jejího praslovanského základu. Slovo *voda* tvoří základní slovní fond češtiny i slovanských jazyků.¹

1.1. Jazyk jako nástroj komunikace

Informace má vždy složku *obsahovou* a složku *formální*. Formální stránka informace tvoří sledy zvuků, které mluvčí svými mluvidly artikuluje a které posluchač sluchem rozpoznává; u psaného projevu spočívá forma informace v značkách, které čtenář identifikuje zrakem. Podle Zdeňka Hlavsy, formální prostředky jsou jen nástroji, nositeli přenášení obsahu; aby k němu mohlo dojít, musí existovat jistá společenská konverzace, která určí, jaký význam která značka má. Formální prostředek jazyka, který je spojen s jistým významem, nazýváme *znakem*. Znaky jazyka tvoří jeho slovník; k jazyku však patří i pravidla o obměňování a spojování znaků, a také gramatika.²

1.2. Rozdělení slov na popisná a značková

Obecně slova můžeme rozdělit na *popisná* a *značková*, podle Z. Hladká. U popisných slov lze na základě formy a jejího vztahu k jiným slovním jednotkám usuzovat na lexikální význam. Slova, jejichž forma je vzhledem k ostatním jednotkám ze synchronního pohledu nemotivovaná, jsou

---

¹ F. Cuřín, (1964, str. 10)

² Z. Hlavsa, (1999, str. 9-10)

značková např. *voda, nos, dům*.³

Předmětem této bakalářské práce je substantivum *voda* (podmět), kretá je látková, má pouze jednotné číslo, označující látku bez ohledu na její množství; k látkovým substantivům patří také slova např. *voda, mléko, cukr, písek*, ve spojení se shodným adjektivem (přívlastek), které vyjadřuje vlastnost podstatných jmen, a to kvalitativní a vztahová.

---

³ Z. Hladká, P. Karlík, (2008, str. 68)

2. Termín nebo pojem?

2.1. Termín

Před dalším postupem ve své práci, bych ráda vysvětlila, v jakém významu se používá slovo *termín*.

Termín je odborný název. Užívá se v určitém oboru, kde má přesný a jednoznačný význam. Označuje jednu, slohově neutrální skutečnost. *Termín* může být *domácího původu*, a to jsou např. *kostra*, *podstatné jméno*, nebo *přejatý z cizího jazyka*, např. *skelet*, *substantivum*. Rovněž může být *jednoslovný*, např. *atom*, *zájmeno*, anebo *víceslovný*, tzv. *sousloví (přídavné jméno, kyselina solná)*.⁴

Podle interpretace Marie Čechové: *termíny* jsou důležitou složkou stylové vrstvy odborné. Základní vlastností termínů má být jejich jednoznačnost, přesnost, ustálenost. Nežádoucí je tedy u termínů polysémie, homonymie a často i synonymie. *Termín* jako *lexém* označující pojem neobsahuje složku konotační, pragmatickou (postojovou, expresivní). Termín mívá často formu *víceslovnou* (je to *vícečlenný lexém*), formu ustálených spojení, sousloví, např. lingvistické termíny podstatná jména, příslovečné určení účelu; atribut verbální, *singulare tantum*.⁵

Termín kvalitativně důležitý a kvantitativně rozsáhlý, jak tvrdí Josef Filipec. Zabývá se termíny nauka o *terminologii*. *Termín* je lexikální jednotka (specifický lexikální znak) označující, popř. pojmenovávající pojem. Pro svůj pojmový význam zaujímají termíny v lexikální zásobě mezní pozici. V jejich významu chybí, popř. je potlačena složka pragmatická, postojová, modální, což má důsledky pro specifickou stylistickou funkci termínů.

Termín se vyznačuje maximální kontextovou autonomií – to souvisí i s tím, že mezi termíny převažuje substantiva, a že se jako termíny osvědčují cizí slova, nezátížená různými asociacemi a evokacemi a výhodná pro svůj internacionální charakter.

K vlastnostem termínů patří přesnost, jednoznačnost a ustálenost a na rozdíl od běžných spisovných LJ funkční omezenost, je u termínů nežádoucí

---

⁴ J. Pavlovská, (1998, srt. 125-126)

⁵ M. Čechová, (2011, srt. 67-68)

polysémie, synonymie a homonymie. Zvláště v okruhu jednoho odborného úseku nemají být termíny polysémické, i když se takové případy v praxi vyskytují. K synonymii termínů dochází zvláště v důsledku přirozené snahy najít za cizí termín českou náhradu, kalk, jsou to pojmenovací dublety. Termíny se považují za LJ, jejichž pojmový význam je definován.⁶

2.2. Pojem

Za termín se nepovažuje jakýkoli jazykový výraz, ale jen – v souladu s běžným vymezením ve stylistikách - odborný název. Označení pojem-termín pak užíváme při sdělování, v němž máme na mysli obě stránky problému – pojmovou a výrazovou, není-li nutné je oddělovat, nebo je-li je nutno uvádět pospolu.⁷

---

⁶ J. Filipec, (1985, str. 94-95)

⁷ M. Čechová, (2012, str. 17)

3. Základní pojmy z lexikologie

3.1. Lexikologie, lexém, víceslovný lexém

Lexikologie je teoretická věda o lexikální zásobě. Lexikologii zajímají především významy lexikální, proto byla vyvinuta jednotka *lexém*. *Lexem* je abstraktní jednotka lexikálního systému. Jedna z možných formálních realizací lexému je vždy považována za reprezentativní (např. nominativní forma u jmen, infinitiv u sloves). Většinou synonymně s termínem *lexém* se užívá označení *lexikální jednotka* (LJ).⁸

Marie Čechová však říká, že ve slovnících slovo je chápáno jako jednotka slovní zásoby – *lexém*, nesoucí věcný význam, i s celým souborem všech jeho tvarů, přičemž kromě slov autosémantických jsou i slova synsémantická.

Podle mého názoru je toto vyjádření lepší.⁹

LJ mohou být i *víceslovné*. Víceslovnými lexikálními jednotkami jsou *víceslovná pojmenování* (kyselina chlorovodíková) a *frazémy* (např. zaslíbená země).¹⁰

Lexikologie je teorie lexikální zásoby; realizuje její základní význam, tj. popisuje a vykládá lexikální jednotky (lexémy) různých typů: slova (motivovaná-nemotivovaná; mono- a polysémická), spojení slov, (pojmenovací) sousloví a frazémy (idiomy), jejich vztahy a dílčí systémy, jak vysvětluje Josef Filípec. *Lexikologie* také se zabývá např. i pravopisem slov a jejich výslovností, popř. i přízvukem, a kodifikuje i morfologickou a *vazebnou normu lexémů*. Jádrem spisovné lexikální zásoby tvoří *základní lexikální zásoba*. Tu lze chápat jednak historicky jako vývojově stabilní jádro lexikální zásoby (např. základní pojmenování přírody, prostoru, času atd.)

Lexikologie má souvislost se sémiotikou a je zdůrazněná tím, že chápeme *monosémický lexém* jako specifický jazykový, a to dvojstranný, bilaterální znak.

Lexikální jednotka je synonymní s termínem *lexém*, který je ještě dále diferencován. *Lexém* je dvojstranná, formálně - významová jednotka slovní zásoby zahrnující u ohebných slovních druhů morfologické paradigma, tj.

⁸ Z. Hladká, P. Karlík, (2008, str. 69)

⁹ M. Čechová, (2012, str. 18)

¹⁰ Z. Hladká, P. Karlík, (2008, str. 69)

úplný nebo omezený soubor slovních tvarů. Formálně *jednočlenný lexém* je slovo, *vícečlenný lexém* je frazém a sdružené pojmenování. Jeden ze slovních tvarů chápeme jako reprezentativní (u jmen nominativ, u sloves infinitiv). *Lexém* může mít jeden význam (*monosémantický lexém*) nebo dva i více významů (*polysémický lexém*). Lexikální jednotka jako polysémický lexém je čtyřstupňový útvar zahrnující tolik různých monosemantických základních lexikálních jednotek, kolik má různých významů.¹¹

3.2. Volná spojení slov a ustálená spojení slov

Vedle *volných spojení slov*, která vznikají v aktuálních kontextech (např. doba – moderní, minulá.; hlava – lidská, tatinkova), existuje v jazyce i velké množství *spojení ustálených*, třeba *doba ledová*, *hlava otevřená*, která mají charakter formálně vícečlenných, avšak významově celistvých LJ, reprodukovatelných pouze jako celek. O celostnosti spojení svědčí nemožnost nahrazovat jejich členy synonymy. K *ustáleným slovním spojením* patří *víceslovná pojmenování* a *frazémy*.¹²

Ve své práci jsem se pokusila najít nová spojení a pak určit, jestli jsou to *volná spojení slov* (adjektiva se substantivem *voda*) anebo nově vzniklá *ustálená spojení slov*, která nejsou zatím zachycena ve slovnících.

3.3. Víceslovná pojmenování

Hlavní funkcí těchto víceslovných lexikálních jednotek je pojmenovávat dosud nejpomenovanou realitu (převážně mají charakter *termínů*). *Víceslovná pojmenování* jsou většinou motivačně průhledná, jejich význam je odvoditelný z významu jednotlivých složek (šicí stroj), mohou však mít i charakter metaforický (slzičky Panny Marie).

Z hlediska formálního bývají víceslovná pojmenování zpravidla *dvouslovná* (skok vysoký), mohou však být i *vícečlenná* (ústřední revizní komise).

Determinující člen významově upřesňuje obecný význam členu determinovaného (např. kysličník uhličitý).

Jsou tři nejčastější strukturní typy, ale ve své bakalářské práci se zabývám

---

¹¹ J. Filipec, F. Čermák, (1985, str. 13-28)

¹² Z. Hladká, P. Karlík, (2008, str. 70)

pouze jedním strukturním typem – *substantivní se shodným adjektivním přívlastkem*: *hladká mouka*; v odborném názvosloví bývá obrácené pořadí komponentů: *kyselina chlorovodíková*.

Viceslovná pojmenování jsou výhodným pojmenovacím prostředkem zejména pro jednoduchost svého tvoření a motivační průhlednost.

3.4. Frazeologie a idiomatika

Frazeologie a idiomatika je dnes samostatná jazyková disciplína zabývající se studiem, případně i popisem svérázných jazykových jednotek různého typu a více úrovní, které dlouho vzdorovaly souvislému popisu. V běžném povědomí vystupují tyto jednotky, tj. *frazém* a *idiom*, nejčastěji jako sémanticky nerozložitelné. Jistá část širě chápané idiomatiky a frazeologie (IF) byla ovšem dostupná a znovu a znovu sbíraná již odedávna.

Frazeologie a idiomatika jazyka vytváří více hierarchických a po stránce formální i významové vzájemně dosti odlišných úrovní, a to v rozsahu od slova k větě a jejím kombinacím. IF především souvisí s disciplínami neязыkovými s filosofií (resp. s etikou) v tom, že shromažďuje jazykové zformované praktické životní zkušenosti a zásady. Nejčastější typ frazému se však sleduje především na rovině kombinací slov, resp. slovních tvarů, odtud jejich zvláštní název *kolokace*.¹³

3.5. Frazém a idiom

Frazém je ustálená kombinace alespoň dvou slovních forem, která má celistvý význam a jejímž charakteristickým rýsem je, že minimálně jeden z jejích komponentů je v dané funkci omezen pouze na tuto kombinaci. K typickým znakům frazému patří metaforičnost a expresivnost. Ve frazémeh se často uchovávají lexikální a gramatické archaizmy (nemá kouska rozumu). Objevují se v nich také prvky monokolokabilní, takové, které se mimo konkrétní frazém v jazyce nevyskytují (*honit bycha*). Vedle termínu *frazém* se setkáváme také s pojmově blízkým termínem *idiom*. *Frazém* akceptuje formální stránku frazeologické jednotky, *idiom* stránku významovou.¹⁴

---

¹³ J. Filipec, F. Čermak, (1985, str. 166)

¹⁴ Z. Hladká, P. Karlík, (2008, str. 70-71)

Myslím si že vysvětlení pojmů, frazém a idiom, od Marie Čechové je smyslově stejný: *Frazém* nebo *frazeologismus* je ustálené více komponentové, často obrazné a expresivní celistvé pojmenování s omezenou *kolokabilitou* nebo *spojovatelností*. Slovník české frazeologie a idiomatiky člení frazémy na přirovnání, frazémy neslovesné, slovesné a větné. Máme-li na mysli sémantickou stránku frazému, mluvíme o *idiomu*.¹⁵

Frazém a idiom

Paradigmatické a syntagmatické vlastnosti frazému a idiom jsou odlišné u komponentů i u jednotky jako útvaru, celku. Je třeba při tom rozlišovat stránku *formální*, *sémantickou* a *kolokační*. Pro přehlednost zde zatím půjde pouze o frazémy a idiomy v oblasti kolokací (slovních syntagmat nevětné povahy).

Formální stránka komponentů

Slova vstupující jako komponenty do frazému mohou být z hlediska příslušnosti do určité virtuální třídy navzájem typově stejná nebo různá, tj. homogenní nebo heterogenní povahy, např. pán a kmán, zlatá horečka. Komponenty frazémů a idiomů jsou z hlediska své frekvence příznačně velmi rozmanité, vyskytují se tu slova nejfrekventovanější, tak slova okrajová a málo frekventovaná, srov. hlava děravá, mít z něčeho těžkou hlavu, vymřít po přeslici, nechat někoho na holičkách. Nefrekventované slovo může být monokolokabilní (holičkách), ale nemusí.

Sémantická stránka komponentů

Význam komponentů některých idiomů se v různé míře zprostředkovaně promítá do jejich významu jako celku, např. jablko sváru, ukázat někomu paty; naproti tomu význam komponentů např. u výrazu mít pré, mít nahnáno ve významu útvaru zřetelný není. Závažnou úlohu přitom mají různé momenty, zvláště to, zda je komponent monosémní či polysémní, autosémantický či synsémantický, motivovaný či desémantizovaný, konkrétní či abstraktní, zda je to apelativum či proprium apod. výhodné možnosti), mít před něčím (zvl. zkouškou) ap.

Kolokační stránka komponentů

Kolokabilita slova a dalších prvků, pokrývá úhrn jeho kolokačních

---

¹⁵ M. Čechova, (2011, str. 66)

paradigmat a jejich členů. Týká se to stránky formální i sémantické, záleží i na povaze těchto členů. Podle různé míry své spojitelnosti (kolokability) se slova dělí především na kolokačně restringovaná, *monokolokabilní* a nerestringovaná, kolokačně *neutrální*. Třetí případ slov nerestringovaná, kolokačně velmi *širokých* a zároveň vysoce frekventovaných. Typů kolokability slov je ovšem tolik, kolik typů paradigmat (především virtuálních) v lexikálně sémantické hierarchii jazyka.¹⁶

3.6. Rčení, přirovnání, pořekadla, přísloví

Mezi frazémy patří:

- *rčení*, to jsou různá úsloví, např. *má pod čepicí, pálí mu to, je to hlava otevřená*, tato rčení vyjadřují chytrost;
- ustálená *přirovnání* se srovnávacím výrazem *jako*: *je chytrý jako liška*; ustálené přirovnání se srovnávacím výrazem *než*: *udělá to, než bys řekl švec* (hned, rychle);
- *pořekadla* mají charakter větný, shrnují často zkušenost lidí, bývají radící až imperativní (rozkazovací způsob): *kam vítr, tam plášť* (chování osoby podle situaci), leckdy shrnují i zkušenost protikladnou: *ráno moudřejší večera, co můžeš udělat dnes, neodkládej na zítřek; spěchej pomalu*;
- *přísloví*, ustálené obrazné větné výpovědi dvousložkové – první část přísloví něco konstatuje, druhá část z toho vyvozuje (mravní) poučení: *Tak dlouho se chodí se dřbánem pro vodu, až se ucho utrhne*.¹⁷

Jak *přirovnání* popisují J. Filipec a F. Čermák:

Povaha přirovnání je v hierarchii jednotlivých oblastí IF výjimečná. Jako útvar má ustálené a formalizované přirovnání většinou funkci kolokace. Jeho komponentem však může být slovo, kolokace i klauze (věta). Formalizované přirovnání je idiom, který explicitně označuje vztah podobnosti mezi referentem, kontextově doplňovaným, a modelem, který je součástí tohoto idiomu.¹⁸

¹⁶ Filipec, Čermák, 1985, str. 178-183

¹⁷ M. Čechová, (2011, str. 66)

¹⁸ J. Filipec, F. Čermák, (1985, str. 217)

4. Spojitelnost (kolokabilita) lexikálních jednotek, valence

4.1. Spojitelnost lexikálních jednotek

Spojitelnost je podstatná a obecná vlastnost všech jazykových jednotek spojovat se ve vyšší jednotky (foném-morfém-slovo-spojení slov-výpověď-text-texty). Spojitelnost LJ (slov, frazému) je jejich schopnost spojovat se s jinými LJ jistého významu k dosažení smysluplnosti, gramatické správnosti a stylistické vhodnosti komunikátu.

Hlavní funkce *spojitelnosti* je komunikativní, a protože spojitelnost LJ vyplývá z jejich významu, slouží i k formalizaci jeho popisu. Přihlížíme nejen k vazbám slov, ale i k slovům, se kterými se zkoumaná slova obligatorně (musíš) a fakultativně (můžeš) vážou. Tak jsme dospěli k pojmu valence.¹⁹

4.2. Valence

Valence se chápe jako schopnost slova vázat na sebe další slova nutná k jeho syntaktické a významové realizaci. Slovo má různý počet valenčních pozic z levé a z pravé strany. Např. *sloveso* (V) zavodnit vyžaduje dvě valenční pozice (AVB), avšak tyto pozice (zde subjektová a objektová) jsou u dvou různých významů slova různě obsazeny: v prvním případě jde v levé pozici o osobu, v druhém o věc: *otec potřebuje peníze, pomocníka, odpočinek; věc potřebuje čas*. Také v pravé pozici jsou rozdíly v sémantickém obsazení.

Adjektivum *bohatý*, se v prvním i druhém významu spojuje se substantivy, avšak v druhém významu má valenci *bohatý něčím, na něco, v něčem: bohatý člověk; bohatá úroda; život bohatý událostmi; látka bohatá na kyslík; jazyk bohatý ve výrazových prostředcích*.

Slouží tedy valence v mnoha případech k rozlišení významů *polysémických lexémů*. V češtině mohou mít konstrukční slova čtyři obligatorní valenční pozice: Kamarád mně napsal vzkaz tužkou (na kus novin). Valenční pozice vytvářejí s valenčním centrem syntaktické modely, participanty s výchozím slovem vytvářejí sémantické struktury. Proto i vzhledem k problematice frazémů rozlišujeme spojitelnost, popř. spojovatelnost LJ jako termín obecné povahy (sočetaemošť, Kombinierbarkeir), synonymní s termínem *kolokabilita*,

---

¹⁹ J. Filipec, F. Čermák, (1985, str. 63, 144-145)

valenci jako pojem formální, morfologicko-syntaktický a kompatibilitu jako pojem sémantický.²⁰

Adekvátní popis *spojitelnosti* je komplexní. Hlavní pojmy, týkající se spojitelnosti jsme už uvedli, protože podstata spojitelnosti je ve významu lexikálním i gramatickém. Rozlišujeme tedy *spojitelnost (kolokabilitu)* jako pojem nadřazený, valenci jako spojitelnost syntakticko-morfologickou a kompatibilitu jako spojitelnost významovou a stylistickou.

Lexikální spojitelnosti (*kolokace* – spojovatelnost slov) jisté (jádrové) LJ rozumíme třídu (třídy) LJ s kterými se může uvedená LJ spojovat. Toto lexikální obsazení se uskutečňuje v jisté významové pozici, např. *středisko vzniklo* (zrodilo se, bylo založeno, vybudováno) *před čtyřmi roky* (lety).

S lexikální spojitelností souvisí i spojitelnost stylistická. Např. hovorový text vyžaduje výběr lexikálních prostředků z hovorové nebo neutrální vrstvy, odborný naopak prostředky odborné, knižní a neutrální, publicistický prostředky hovorové, obrazné a pragmatické.²¹

4.3. Toponomastika

Toponomastika je nauka o vlastních jménech zeměpisných, zvláště místných názvů. Termín *toponymum* znamená vlastní jméno místní.²²

---

²⁰ J. Filipec, F. Čermák, (1985, str. 63)

²¹ J. Filipec, F. Čermák, (1985, str. 145-146)

²² J. Pavlovská, (1998, str. 126)

II. Analytická část bakalářské práce

1. Spojení adjektiv se substantivem voda

1. Velká voda

ČNK, syn2015 (385 výskytů):

1. povodeň, konkrétní význam ničivé síly vody:

Nedávná blesková povodeň napáchala na Frýdlantsku škody za zhruba 5,7 miliardy korun. Ničivá vlna zasáhla 7. srpna na Frýdlantsku celé povodí řeky Smědé a Olešky. Částečně se *velká voda* projevila také na toku Řasnice. „Rohlíky už nepotřebujeme. Teď nutně potřebujeme co nejdřív obnovit infrastrukturu a s ní i pracovní místa.“

2. povodeň, v přeneseném významu jako energický, rychlé se pohybující člověk:

Oba něco nesli. "Sbal prut i věci a přebroď k nám!" poroučel nadšeně tatínek. Hrnul jsem se brodem jako *velká voda*. Stříkala mi do obličeje, měl jsem ho mokrý, ale díky tomu by nikdo nedokázal, že jsem před chvílí brečel.

V prvním příkladu je to v ustáleném spojení – povodeň: voda vystupující mimo svého obvyklého řečiště, v podstatě velké množství vody. Je to přenesení významu, vody je víc, než obvykle, proto výraz má tvar *velká voda*. Stejný význam mají kolokace *desetiletá voda* a *stoletá voda*.

Ve druhém příkladu výraz je ve tvaru abstraktním a popisuje člověka, který se chová energicky, přichází neočekávaně, dělá kolem sebe hluk, rámus, přichází s vlastními nápady.

2. Sladká voda

ČNK, syn2015 (153 výskytů):

1. voda oslazená cukrem:

„Vodu,“ poručil Emil, „*sladkou vodu*“, rychle.“ „Dělej,“ přikazovala Ilona číšnici, „dej do krýglu cukr a zalej to vodou, ale už!“

2. voda pramenící ze země a tekoucí v řekách, říčkách, jezerní vody:

Kromě těch druhů živočichů, které přicházejí k zdrojům *sladké vody* pravidelně, obývají jezera a rybníky „tvorové dvou světů“ – obojživelníci.

3. dešťová voda nacházející se v různých přírodních a umělých nádržích, nutná k životu:

Na Keswicku nebyla žádná *sladká voda*, a proto si ostrované dělali zásoby tak, že do nádrží chytali dešťovou vodu, jenže v celé oblasti už měsíce nepršelo.

První příklad je konkrétní pro vodu oslazenou cukrem.

Druhý příklad vody je obecný název pro vodu, která neobsahuje sůl a je vhodná pro pití, bývá to voda z řek, pramenů ale i ledovců. Je to metaforické přirovnání na základě vztahu podobnosti.

Ve třetím textu označení *sladká voda* je synonymní pro *dešťovou vodu*.

Označování metaforické – *sladká voda* nutná pro život. Tento pojem je hromadným označením pro vnitrozemské vody a pramenité vody.

3. Živá voda

ČNK, syn2015 (119 výskytů):

1. používá se v přeneseném významu jako zdroj života, zdraví, krásy a štěstí:

Unavená a ochablá pleť bude po aplikaci Regenerační masky z mořských řas jako pokropená *živou vodou*.

2. metafora *živé vody* se vyskytuje v dalších oblastech lidské činnosti ve významu životadárného zdroje pro růst a vývoj:

IT porostou v Evropě v průměru jen o 2,7 procenta do rok 2017, internet věcí vytvoří nové trhy a novou ekonomiku, která poroste o tři sta miliard dolarů za rok. Chápu, že podobné prognózy jsou doslova *živou vodou* pro investice do firem, které se snaží v té nové ekonomice prosadit.

3. spojení ve smyslu něco navíc, pohádkový luxus:

Videomístnost, koupelnu s vanou, pračkárnou, internetové hnízdo, podzemní garáže na všechna naše auta, další bar s tančírnu... Tak tomuhle tady říkají kolej. To tedy v hotelích snad musejí mít v kohoutkách *živou vodu*, místo papíru toaletní hedvábí a černocho k službám v každém pokoji, jestli chtějí být ještě lepší.

První výskyt, v přeneseném slova smyslu, vztah podobnosti, jako element působící na změnu stávajícího stavu a to v pozitivním smyslu např.

v kosmetice, že po aplikaci kůže znovu oživne, zazáří a omládne.

Druhý text, *živá voda* představuje v pohádkách všelék a v přeneseném slova smyslu jako element působící na změnu stávajícího stavu a to v pozitivním smyslu např. v ekonomice obchody dostanou energii navíc, ožijí. Obecně působí jako souhrn pozitivních sil.

Třetí text, představuje příklad pohádkového luxusu ve smyslu něco navíc, něco, co jen tak neseženete, pohádkový luxus a pohádkové služby.

4. Svěcená voda

ČNK, syn2015 (108 výskytů):

Voda je součástí církevních obřadů, posilující prostředek:

Katoličtí kněží po celém světě žehnají zvířátkům. Ve filipském městě Malabon tak byla *svěcenou vodou* pokropena i křidélka nádherných tropických motýlů! Ti se ovšem do improvizovaného chrámu dostavili hlavně za účelem konzumace předložených lahůdek.

Výraz *svěcená voda* je konkrétní. Je to voda, kterou používají kněží při náboženských obřadech. Lze též použít ve smyslu očišťujícího či posilujícího prostředku. U vchodů do křesťanských kostelů věřící namáčí prsty do nádob se *svěcenou vodou*. Např., působilo to na něj jako *svěcená voda*.

5. Kalná voda

ČNK, syn2015 (96 výskytů):

1. voda zakalená bahnem, *znečištěná voda*:

Ve studánce stálo trochu *kalné vody* a kameny byly ošlehané větrem.

2. neprůhledná voda, v přeneseném významu znamená dostat se do nebezpečí:

Zásadně nikoho nesoudí a nehledě na vlastní pohodlí přispěchají na pomoc bližním stejně jako neznámým ztroskotancům na okraji společnosti; jejich soucit je bezbřehý. Možná i proto, že si v hloubi duše uvědomují, proto jak je snadné dostat se do *kalných vod* a klesnout až na dno.

První spojení je konkrétní, voda zakalená špínou, zpravidla bahnem.

Druhé spojení je abstraktní, představuje přenesený význam a metaforický vztah podobnosti se zašpiněnou vodou. Dále také označuje skupiny lidí na okraji společnosti např. narkomané, alkoholici, lidé bez finančních zdrojů.

6. Tvrdá voda

ČNK, syn2015 (78 výskytů):

1. *tvrdá voda* je zdrojem cenných minerálů pro člověka, ale pro domácí spotřebiče je ničivá, proto je třeba používat filtr na čištění vody:

Tvrdá voda je z pohledu zdravotního vhodná a je zdrojem cenných minerálů. Proto z vody používané v domácnosti není vhodné odstraňovat všechny soli a vytvářet z ní vodu měkkou. *Tvrdá voda* ale způsobuje řadu technických problémů – zarůstání potrubí a ohřívačů vody vodním kamenem, zvyšuje spotřebu pracích prášků a změkčovačů. Jednoduchým řešením je použití lokálních filtrů před jednotlivé spotřebiče. Tato zařízení zabraňují tvorbě vodního kamene v podobě pevných nánosů, ale neodstraňují soli z vody.

2. důvody vzniku vodního kamene:

Co to ale vlastně je a jak se ho zbavit? Vodní kámen vzniká uvolněním minerálů z vody. Vzniklá usazenina se skládá především z uhličitanu vápenatého a hořečnatého. Rychlost vzniku kamene závisí na *tvrdosti vody* (čím tvrdší voda, tím více minerálů obsahuje a tím rychleji vzniká usazenina vodního kamene). Celý proces urychluje vyšší teplota, při které jsou minerální látky méně rozpustné a dochází k jejich vylučování ve formě usazenin.

První příklad ve smyslu, *tvrdá voda* je zdrojem cenných minerálů pro zdraví člověka. Ale pro domácí spotřebiče je ničivá, proto je třeba používat lokální filtr ke spotřebičům na čištění vody. Metaforické přirovnání, je *tvrdá*, proto ničí přístroje.

Ve druhém spojení se poukazuje na důvod vzniku vodního kamene: procesem ohřátí *tvrdé vody* se urychluje vznik vodního kamene. *Tvrdá voda* je přirovnáním k tvrdému kamení.

Tvrdá voda, je to termín? Podle mého názoru je to víceslovný termín. Zaprvé je to jednoznačný, ustálený a přesný výraz, není polysémní. Používá se např. u návodu na užívání domácích spotřebičů, jak je chránit před usazeninami vodního kamene, aby nám dlouho sloužily. Výraz *tvrdá voda* je sémanticky průzračná kombinace (nechává usazeninu vodního kamene, kámen je tvrdý a těžko odstranitelný, ničí domácí spotřebiče). Spojení se používá v odborné literatuře. Zadruhé, *tvrdá voda* je nasycena různými nerostnými rozpuštěnými látkami a tudíž při praní špatně proniká do tkaniny a nechává prádlo špínavé, proto ten název – *tvrdá voda*. Neobsahuje složku konotační a pragmatickou (postojovou, expresivní).

7. Měkká voda

ČNK, syn2015 (64 výskytů):

Vhodná pro růst některých rostlin:

Pěstování: Náročná rostlina do *měkké vody*, vyžadující hodně světla a živiny. Nejlépe roste v *měkké vodě* bohaté na CO₂.

Kolokace se používá v zahrádkářských a pěstitelských časopisech. *Měkká voda* je především voda dešťová, která bývá na minerály a příměsi chudá. Je to metaforické přirovnání podobnosti – měkká ve smyslu jemná (není zatížená minerály). Je to opak *tvrdé vody*.

Měkká voda, je to termín? Myslím, že je to víceslovný termín. Je to opak *tvrdé vody*. Obsahuje méně nerostných rozpuštěných látek, a proto dobře proniká do tkanin a lépe smývá nečistoty. Také se používá při pěstování choulostivých rostlin. Spojení jednoznačné, ustálené a přesné, není polysémní. Spojení se používá v odborné literatuře a je jednovýznamové.

8. Růžová voda

ČNK, syn2015 (29. výskytů):

1. kosmetický prostředek z lístků růží vyráběný v mnoha zemích a různými způsoby:

Jak se staráte o pleť? Květinovou *růžovou vodou* Saloos.

2. chuťový počitek:

Vzala jsem do prstů tenký řez koláče, bílé nadýchané těsto s polevou a posypem z mletých pistáciových oříšku. Kousla jsem do něj a ústy se mi rozlila chuť kardamomu a *růžové vody*.

První výraz se používá jako označení kosmetického prostředku, pro péči o pleť. Vyrábí se z lístků růží. Tento prostředek je velmi oblíbený v Arabských zemích a v Evropě, zejména v Bulharsku. Toto spojení má konkrétní význam. Další výskyt vyjadřuje přiblížení chuti pečiva. Je to konkrétní význam.

9. Tichá voda

ČNK, syn2015 (27 výskytů):

1. konkrétní spojení pro označení klidné vody, ničím nerušené:

Tichá voda a zapadající slunce vytvářejí malířské pozadí pro borovice lesní na ostrově Sula, jednom z mnoha řídké obydlených míst

tvarovaných ledem a mořem, která dohromady tvoří kouzelné pobřeží Norska.

2. přenesený význam, člověk nenápadný, nečinný jen zdánlivě:

U Lucie se potvrdilo, že *tichá voda* břehy mele. Semlela i bouřliváka Bednáře.

První příklad je opakem *dravé vody*, pomalý důstojný proud nebo zcela stojící proud. Klidná voda se přirovnává k tichému, nehlučnému člověku, a to na základě metaforického přenesení významu.

Druhý význam je abstraktní označení pro tichého, nenápadného člověka, který svým způsobem chování představuje spíše nečinnost, ale přitom dosahuje svých cílů.

10. Kolínská voda

ČNK, syn2015 (25 výskytů):

Druh parfému, který se vyrábí dodnes:

Těžké parfémy se nepoužívali vůbec, vítanou novinkou se stala lehká *kolínská voda*, která se i dnes vyrábí podle původních receptur.

Lehký parfém, který se ještě dnes vyrábí v Německu. Je konkrétní výraz podle místa výroby.

11. Ohnivá voda

ČNK, syn2015 (24 výskytů):

V korpusu se vyskytují všechny příklady spojené s významem „pálená lihovina“ (z indiánských výrazů pro „vodu, která pálí jako oheň“):

„Co takhle hodinku mezi námi muži ve společnosti láhve *ohnivé vody*?“

Ohnivá voda je výraz pro alkohol, který používali severoameričtí indiáni, protože jejich jazyky takový pojem jako je alkohol, neznaly. Dnes vyše uvedený název se používá obecně pro označení destilátů (expresivní výraz). Tekutina je metaforicky přirovnává k ohni, který „pálí“ v hrdle.

12. Mrtvá voda

ČNK, syn2015 (19 výskytů):

1. konkrétní význam stojaté vody, zakalené vody bez pohybu (bahno, močál, bláto):

Nic se nehýbe, nic nežije. Před věky sem přišli zemřít tvorové. Nejprve zkusili bahno obrovskou tlapou, osmělili se, pak žuchnulo tělo do hustoty a pomalu se potápělo. Jsou jich tam tisíce. Mrtvých těl v *mrtvé vodě*.

2. publicistika, článek v časopisu, úvaha o ději v pohádkách:

Bude některé z nich plakat, protože někdo srazil zlému obrovi hlavu? Bude smutnit za ježibabou strčenou do pece? Bude šokované, když královského syna jeho bratři rozčtvrtí a pak jej mluvící liška vzkřísí pomocí živé a *mrtvé vody*? Ne, děti to vše akceptují jako fakt – na rozdíl od útloucivých rodičů, kterým se podobné příběhy často zdají být za hranicí vkusu.

3. beletrie, kniha Ježíš, syn člověka, náboženské texty:

Následuj mě. Neboť syn člověka tě nebude soudit. „Pomyslel jsem si tehdy, zda jí to řekl proto, že on sám nebyl bez hříchu. Od toho dne jsem dlouze přemýšlel a nyní vím, že jen lidé čistého srdce odpouštějí zizeň, která vede k *mrtvým vodám*. A jen ti, kdo si jsou jistí svým krokem, mohou pomáhat těm, kdo klopýtají.“

První výraz označuje bahnitou vodu, tedy prostředí, v němž dochází k pomalému pohybu s nejasným směrem a nejasným cílem. Metaforické přirovnání znamená, že zde není žádný život.

Druhý výraz, sice opak živé vody, ale v pohádce podobný efekt, zázračné léčivé schopnosti, zcelí rozčtvrcené tělo.

Třetí příklad představuje výraz, poukazující na lidi s dobrou vůlí, kteří odpouštějí druhým lidem, kteří směřují ke špatným činům či koncům.

Metafora - *voda* nemůže být mrtvá, v přeneseném slova smyslu voda bez živin, bez života.

13. Výsostné vody

ČNK, syn2015 (16 výskytů):

Konkrétní význam, pobřežní vody přináležející k určitému státu:

„Nařídil jim podniknout mocný odvetný úder, jestliže by nepřítel pronikl byť jen o 0.001 milimetru do *výsostných vod* svrchovaného státu,“ citovala oficiální agentura Kim Čong-unova slova, aniž uvedla, kdy přesně jednotky navštívil.

Jeden význam konkrétní je voda, přináležející k pobřeží určitého státu, kde tento stát uplatňuje svou moc a také ji hospodářsky využívá.

Toto spojení musí být v plurálu, protože v singuláru by toto spojení nedávalo žádného smyslu. Jedná se o velké, rozsáhlé množství vody, která není nějakým způsobem jednotná, souhrn několika dílů. Synonymní výraz je teritoriální vody.

14. Teritoriální vody

ČNK, syn2015 (13 výskytů):

Konkrétní význam, politický a geografický výraz:

V posledních letech úměrně tomu, jak rostla čínská námořní moc, oznamoval Peking stále nové nároky, až nakonec v roce 2009 vyhlásil zhruba 80 procent celého akvatoria (území státu na vodní hladině) Jihočínského moře za své *teritoriální vody*. Okolní státy, jako Vietnam, Filipíny, Malajsie, Indonésie, a dokonce Japonsko, stále častěji spatřovaly čínské lodě div ne kilometr od vlastních břehů.

Je případ konkrétního vyjádření. Kolokace označuje vody patřící k území určitého státu, nebo všechny vody, které omývají určitou pevninu. Tento výraz se nejvíce užívá v publicistice a odborné literatuře.

Odborný politický a geografický výraz se používá jen v plurálu. Je to souhrn

několika dílů např. řeka, moře, oceán (nejsou nějakým způsobem jednotné).
Synonymním výrazem jsou výsostné vody.

15. Životodárná voda nebo životadárná voda

ČNK, syn2015 (8 výskytů):

1. konkrétní význam, podmínka lidské existence, podnět urychlující vývoj a pozitivní změnu stavu:

V krajích sněhu a ledu, kde nelze rozdělat oheň, je jediným prostředkem k získání *životodárné vody* a potravy vaříč.

2. Výraz z oblasti náboženství, ponořený do životodárné vody:

Pozoruhodné, jak málo lidí ovlivnilo vývoj světa, ať už to byli Pavel, Mohamed či Sirdháma Gotháma. Tak znělo původní jméno buddyh. Slovo „buddha“ v překladu znamená totéž co kristos – tj. „pomazaný“ ve smyslu buď obřadně politý olejem či ponořený do *životodárné vody*. Ostatně styčných ploch buddhismu s křesťanstvím existuje mnohem víc.

3. zdroj života je v nás, v naší mysli:

Poskytují oporu, způsoby, jak blahodárně vyživovat tělo, mysl, duši a srdce, a místa, která vás naplňují a na nichž se cítíte jako znovuzrozené a šťastné, že žijete. To je váš osobní pramen *životadárné vody*. Vytvořte si takový životní rytmus, který umožní tento pramen pravidelně navštěvovat. Nacházejte si přátele a šlechtěte přátelství jako květiny ve své zahradě.

První význam, voda představuje základní podmínku k životu, to jest „dává život“.

Druhý význam souvisí s náboženskými rituály, které každé náboženství má upravené jinak. Voda v křesťanství pak dochází až k rituální přeměně na víno.

Třetí kolokace *životadárná voda*: je svým způsobem „návod“, jak správně

využívat své tělo, mysl, duše, srdce a ostatní zdroje energie pro plnohodnotný život.

Víc v poznámkách: *životodárná voda* a *životadárná voda*, obě možnosti jsou správné (*životodárná voda* 4 výskyty i *životadárná voda* má 4 výskyty). Rozdíl mezi slovy je v samohláskách -o- a -a-.

16. Virtuální voda

ČNK, syn2015 (7 výskytů):

Voda použitá při výrobě různého druhu zboží a skrytá ve věcech:

Šálek kávy z 140 l vody. Máte ponětí, kolik „*virtuální vody*“ je obsaženo v potravinách a výrobcích, které kupujete? A tušíte, jaká je vaše vodní stopa? Pojem *virtuální voda* představuje veškerou vodu použitou v různých fázích výrobního cyklu.

Spojení *virtuální voda* znamená množství vody, které je obsaženo v různých výrobcích a také představuje množství vody použité při výrobě. Metonymie, možné množství vody, v tento okamžik již neexistující. Většinou tuto vodu nevnímáme jako obsah výrobků a vůbec si neuvědomujeme ani obrovské množství vody, které je používáno při výrobě. Například u kávy sice vidíme vodu v šálku, ale nevidíme množství vody použité na zalití rostliny a spotřebovanou vodu při technologii zpracování.

17. Nová voda

ČNK, syn2015 (7 výskytů):

1. koupit novou PET lahev s vodou:

V lacinější jídelně kousek od nádraží si objednáám menu s kuřecí kotletou a zeleninový salát. Přidám si rýži a zapiju to ohřátým mlékem. Pro případ, že bych měl večer hlad, si ještě v supermarketu koupím dvakrát onigiri a *novou vodu* v PET lahvi. Pak dojdu až do hotelu, kde budu dneska spát.

2. jiná svěží voda, jeden hrnec vody:

Pro vodu si dojde sám, služku mu dělat nebude. Zadýchal se a do vousů mu sjela slina. „Seš debil,“ řekla. Došla pro hrnec a hodila mu ho pod nohy. „Běž pro *novou vodu*, na tvoje řvaní nejsem zvědavá.“ Stál rozkročený proti ní, trásl se vzteky a zíral. Otočila se a vešla do boudy. Posadila se na deku, vylovila z kapsy vajgla a zapálila si.

První spojení představuje případ koupě nové PET lahevi s nějakou tekutinou. Láhev je nová, proto i voda nová.

Druhý význam nám představuje případ, když někdo přinese další vodu, jeden hrnec vody (jaké množství vody to bude, o tom nevíme).

Toto spojení je možné použít jenom v singuláru, protože látkové podstatné jméno má pouze jednotné číslo a označuje látku bez ohledu na její množství. V příkladech máme jednu PET lahev vody a jeden hrnec vody.

18. Ostrá voda

ČNK, syn2015 (7 výskytů):

1. pojem z oblasti chemie, voda s příměsemi:

Podmínkou úspěchu bylo, aby byl výchozí vitriol zbaven krystalové vody. Výsledný preparát byl červená až hnědavá olejovitá kapalina, proto oleum, a narážky na "*ostrou vodu*" této barvy nalézáme už ve spisech ze 14. století. Také Summa perfectionis obsahuje větu, která je předmětem diskusí. To je naše "i když", použité před chvílí. Pravda, je to v pojednání o medicíně řádu k „červenění luny“.

2. voda s chutí železa „železnatá voda“, název kyselky a minerální vody:

Pod výtokem jsou patrné železité sraženiny, železo však není obsaženo v množství, které by opravňovalo přívlastek železitá (správněji železnatá) voda, jenž se často v souvislosti s *Ostrou vodou* objevuje. Rozpuštěné železo je však patrně příčinou natrpklé či chcete-li „ostré“ příchuti. Žádné další informace nejsou k dispozici, pramen sloužil vždy jen místní veřejnosti pro drobný odběr stolní minerální vody.

První výraz znamená chemickou sloučeninu.

Druhý výraz označuje název pramene a uvádí příčinu ostré chuti minerální vody (minerální voda s obsahem železa). Přirovnání *ostré vody* k ostrému, bodavému předmětu, natrpklá chuť, která se vší pravděpodobnosti „štípe“.

19. Jisté vody

ČNK, syn2015 (6 výskytů):

1. je to přenesený význam, kolokace představuje známé okolnosti a předvídatelnost jevů:

Pak už se do polemiky nikomu moc nechce, protože by ji musel dělat neustále. A ke všemu si prezident vybírá témata, kde cítí, že veřejnost buď jasně stojí za ním, nebo jsou jí lhostejná. Míří tedy do *jistých vod*. Kdo by proti takové síle chtěl jít? Když už se pár jednotlivců najde a vyjádří se jednou za pár let, nemají klid. Petr Nečas se nedávno posměšně vyjádřil na adresu osobností, které se vyslovily ve svém prohlášení pro Evropskou unii.

2. kolokace znamená, že jdeme do neznáma, nevíme, co máme očekávat v dané situaci:

Tři dívky hned na místě uzavřely smlouvu a pouto mezi nimi od té doby jenom sílilo, společně zažívaly radosti a strasti školních let a prázdnin, pak nástrahy *nejistých vod* vstupu do společnosti a posléze nové sny a touhy, když dospěly v ženy. Maura neodpovídala a Katharine naléhala: „Slib mi, že tu záležitost s Ashem aspoň probereš, až tě zítra navštíví.“ „Jak víš, že mě navštíví?“

První slovní spojení *jisté vody* představuje známé vody, známé prostředí a možnost díky zkušenostem a znalostem předvídat další vývoj. Používáme v plurálu.

Druhé slovní spojení *nejisté vody* naopak je prostředím neznámým, jdeme do neznáma a nevíme, co máme očekávat, jak se to vyvrcholí. Kolokace je v přeneseném významu. Používáme v plurálu.

20. Plochá voda

ČNK, syn2015 (6 výskytů):

Lidské tělo je *plochá voda*, básnické přirovnání:

Když se jejich šedivá bolest ztenčí, pak vždycky voda. Nejplošší šíře tak pomalá, že jako tekutina vlastně selhává. Nakonec nic než plynutí.

Bezpříští proud, to nejnižší nad věděním. Věc sama je chlad, a tak ho nemůže cítit. Tělo *plochá voda*, padá o palec na míli. Trup dlouhý jako svět. Zmrzlý se táhne celou cestu od otevření k zavření.

Spojení *plochá voda* je použita v literatuře jako básnické přirovnání k lidskému tělu. Jak víme, kdo jsme?

21. Zrádné vody

ČNK, syn2015 (6 výskytů):

Nebezpečná voda, rozbouřená, kde se rychle mění počasí, vítr a vlny:

Bouřlivé počasí, tedy západní nebo severozápadní vichřice o síle devátého stupně a více, vyžaduje v těchto *zrádných vodách* velký kormidelnický fortel. Rychlost větru mezi čtyřiceti a šedesáti uzly promění vody zálivů Haringvliet, Volkerak a Grevelingen v moře s příkrými, nepřetržitě se valícími vlnami. Žádná loď je nezdolá napříč.

Příklad představuje valící se vlny při rychlém větru, které ohrožují plavidla. Místa, která zdánlivě vypadají bezpečně, avšak opak je pravdou.

Zrádné vody a to na základě metaforického přenesení významu. Konkrétním druhem metafory je v tomto případě personifikace: vodním živlu se dávají lidské vlastnosti. Zrádné vody – zrazují, např. rychle se měnící počasí a výsledek nebezpečné vody, které ohrožují život lidí, kteří jsou na moři.

22. Cizí vody

ČNK, syn2015 (5 výskytů):

Abstraktní pojem, ocitne se v neznámém prostředí, na cizí půdě, po nelegálním překročení vodních státních hranic:

Ruce měl velmi drobné a bledé a kabát mu byl na ramenou příliš široky. Kendall už si byl jistý. Ale co s tím? Zaoceánský parník Montrose byl mimo britské vody a až přistanou na kanadské půdě, bude Crippen v *cizích vodách* a může z toho vyváznout bez trestu. Mohl by z toho vyváznout, kdyby ovšem cestoval na nějaké méně moderní lodi.

Výraz znamená, že se ocitne na cizím území, kde platí jiné zákony. Výraz je v přeneseném významu slova.

Spojení může být použito zároveň jak v singuláru, taktéž i v plurálu. Pojem *cizí vody* v konkrétním slova smyslu, představuje souhrn všech vod, které mají jiného vlastníka. Spojení *cizí voda*, představuje jednoho vlastníka např. souseďova studna. Z textu vyplývá, že postava se v tento okamžik nachází v mezinárodních vodách.

Kolokace *cizí vody* je výrazem obecným (všechny cizí vody), kdež to pojem *výsostné vody*, označuje vody patřící k jednotlivým státům (např. boty obecně, konkrétně dámské boty, konkrétněji sandále atd.).

23. Smutné vody

ČNK, syn2015 (5 výskytů):

Poezie, básnické přirovnání těžkého období života:

Dveře od hotelu tvář krutě posměšná
Co z toho mohu mít řekněte
matko má Když tady pracuji jsa méně nežli nula. Jak ryba pi-mus
jsem co v *smutných vodách* plula Nevinní andělé přišli sem z Marseille
Zpěv dalek zní a mře jak dávné naděje Jsem chudák pokorný marný
jak prázdné sítě

Básnické přirovnání, metafora, nehezké období života, životního prostředí, špatné mezilidské vztahy, personifikace.

24. Dravé vody

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

1. konkrétní význam, horská bystřina, rychle silně valící se voda, nehostinná krajina:

Pod masivem Namčhabarwa tyčícím se do výšky 7 782 m a dalšími 16 okolními vrcholy přesahujícími šestitisícimetrovou hranici vyhlodaly *dravé vody* veletoku takzvaný Grand Canyon Brahmaputry, který je největším a nejhlubším kaňonem světa.

2. abstraktní význam, drsné podmínky ruského byznysu:

V 90. letech byl Roman Abramovič (vlevo) žákem Borise Berezovského. Ten ho naučil pohybovat se v *dravých vodách* ruského byznysu, úzce spjatého s politikou. Dnes je z Abramoviče 68. nejbohatší člověk světa podle časopisu Forbes.

První text, rychle tekoucí voda může mít ničivou sílu. V přírodě *dravá voda* způsobuje hledání své cesty různé změny např. hledá si koryto, které si i vyhloubí. Představuje obrovskou a téměř nezvládnutelnou sílu. Můžeme použít i v singuláru (*dravá voda* horského potoka, *dravé vody* horského potoka) i v plurálu (Grand Canyon Brahmaputry hlavní veletok, který spojuje spoustu malých říček).

Druhý text je označením určitých jevů ve společnosti např. ruské podnikatelské prostředí. Tento pojem však překrývá skutečnou podstatu ruského podnikatelského prostředí a zjemňuje skutečnost. Používáme jenom v plurálu, protože je zde více subjektů nebo účastníků, střetávání zájmů.

25. Hojivá voda

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

1. konkrétní význam, léčí, hojí rány, tekutý lék:

Jen velká města měla lékárnou a lékárníka. Lékárník po dobu tažení - bitvy si nesl vše potřebné v polní lékárně. Měla podobu skříňky, ve které byly uloženy masti, *hojivé vody*, flastry aj. Rovněž felčar měl svoje nástroje potřebné pro léčení raněných vojáků v podobné skříňce.

2. sůl pro koupel z Mrtvého moře:

Chcete vyzkoušet účinky *hojivé vody* Mrtvého moře ve vlastní vaně? Toužíte po uklidnění, zvýšení životního tonusu a zmírnění bolesti pohybového ústrojí? Pak sáhněte po solích, provoněných esencemi olejů eukalyptu, rozmarýnu, levandule a dalších bylin a koření.

3. slzy jako uvolnění a uklidnění:

Nesnáším – mít obličej opuchlý od breku jako nějaký idiot; všechny ty slzy, “zaúpěl., Ale no tak, synku, “konejšil ho Taťka., Nikdy nesnižuj zázračnou cenu svých slz. Můžou být *hojivou vodou* a pramínkem radosti. Někdy to jsou nejvhodnější slova, která vycházejí ze srdce. “Mack se sebral a pohlédl Taťkovi do tváře. V životě neviděl laskavost, lásku, naději a živoucí radost v tak čisté podobě.

První význam *hojivé vody* jsou léky, vlastně název pro tekuté léky v dřívějších dobách.

Druhý význam koupel ze solí z Mrtvého moře odstraňuje bolesti kloubů a zvyšuje životní tonus.

Třetí význam se velmi zřídka používá v literatuře pro označení slz, s kterými odchází smutek a přichází uvolnění.

26. Sporné vody

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

Nejsou určeny vodní hranice mezi státy:

Na demonstrující rybáře ve *sporných vodách* dohlížela plavidla španělské Civilní gardy a gibraltarské policie. Podle agentury AFP do sporných vod vyplulo 38 lodí, agentura AP však hovoří o 60 plavidlech. Zpravodaj BBC upozornil na občasná napětí a rizika, způsobená několika jachtami s turisty a zvědavci.

Spojení v konkrétním významu znamená, že demonstrace proběhla ve vodách, o kterých se vedou spory. Není přesně určená omezená vzdálenost od břehu, od pevniny, kdo je může volně užívat a zda vůbec někomu patří. Tato kolokace se používá v plurálu, protože v tom spojení je zahrnuto několik samostatných jednotek např. moře, oceán.

27. Politické vody

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

Abstraktní význam pro politický svět a prostředí:

Novinkou, která rozčeřila *politické vody* zásadním způsobem, je dlouho slibovaná a diskutovaná přímá volba prezidenta. Je podle vás dobře, že prošla? Kdo by se podle Vás mohl novým prezidentem ČR stát?

Spojení poukazuje na politickou situaci, postavení politiků a jejich prostředí včetně jejich konání. Je to pojem abstraktní, z důvodu že není konkrétní (politické strany, politické instituce). Používá se v plurálu, je to souhrn politických činností; odehrávají se všechny jevy související s politikou.

28. Nekonečné vody

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

Není viděn začátek ani konec vodní plochy:

Čas od času mu připlují pomoci chlapi z Rosetti. „Lidé sem nechodí. Ovšem, čím větší bude kostel, tím víc lidí přijede,“ uvažuje mnich. Jsou i další ostrůvky roztroušené v *nekonečné vodě*, kde dožívají jejich poslední obyvatelé. Navštívili jsme dva bratry v chatrném domku. Nejcennější dar je pro ně chléb. Do Suliny by pro chléb museli veslovat dvě hodiny.

Spojení ve významu velké vodní plochy, dlouhé řeky, širokého oceánu nebo moře. Lidské smysly nevnímají konec vodní plochy. Je to případ konkrétního význam a používá se v singuláru.

29. Vzácná voda

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

Málo srážek a malý výskyt vodních zdrojů:

Půl centimetru spadlých srážek. Přidáme-li k tomu jinak trasované odpadní potrubí, nízké hliněné valy a propustnou půdu (kterou zajistíme vytrháním masy betonu a asfaltu a jejich nahrazením hlínou a půdním krytem), nic ze *vzácné vody*, která spadne z nebe, se neztratí. Úředníky projekty organizace TreePeople nadchly do té míry, že jí město i okres daly zelenou k vybudování vodní nádrže za dvě stě milionů dolarů.

Vzácná je voda na území s nedostatkem vody. S tím souvisí malé množství dešťů, proto je její nedostatek a proto *voda je vzácná*. Pro udržení dešťové vody rozhodli vybudovat vodní nádrže. Použijeme v singuláru, protože je to konkrétní význam vody, která „spadne z nebe“.

30. Karlovarská voda

ČNK, syn2015 (4 výskyty):

Název vody podle města kde se získává:

Propagoval pití vody přímo u pramenů a doporučoval pohyb ve formě vycházek. To vedlo postupně k budování altánů, kolonád a promenád a v konečném důsledku ke změně celého dosavadního způsobu lázeňského života. Od roku 1844 se začala *karlovarská voda* vyvážet ve velkém množství do celého světa jako lék na onemocnění zažívacího traktu. Její úspěch byl příčinou přílivu dalších pacientů.

Karlovarská voda ve významu minerální vody, která se získává a zpracovává se ve městě Karlovy Vary, proto je pojmenována podle názvu tohoto města.

31. Květinová voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Parfémovaná voda s vůně květů:

Elegantní Nadčasová vůně vhodná k večerním šatům v dárkové kazetě obsahující EDP (50 ml), tělový krém (250 ml) a tělový sprej (75 ml) Little Black Dress, Avon, 859 Kč. Květinová parfémovaná *květinová voda* s dominantním tónem růží Moment de Bonheur, Yves Rocher, 1290 Kč.

Spojení má konkrétní význam. Označuje voňavou vodu získanou z přírodních zdrojů nebo uměle vyráběnou pro kosmetický průmysl. Jedna lahvička obsahuje jednu konkrétní vůni.

32. Prosluněná voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Sluneční paprsky prosvětlují vodu:

Podě mnou byly kameny, o něž bych si roztříštila hlavu. Roztříštit, to slovo mi připomnělo korálové útesy v Indickém oceánu s *prosluněnou*

vodou a nádhernými ulitami na pláži, které na mě ponuře volaly. Roztříštit, Ellen, Ellen, nebyly to ulity, co mě volalo, byl to Andreas. „Ellen!“

Konkrétní význam, voda, na kterou dopadá slunce a jejíž horní část je prosvětlená slunečními paprsky. Spojení se používá se v krásné literatuře.

33. Barevná voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

1. voda po výkonu práce, zbarvená do nějaké barvy, špinavá voda:

„Tak prosím,“ pokynul rukou a zákaznice se z křesla přesunula do rohu pod sušák. Nagel ho upravil do správné výšky a zapnul. „Tak pojďte, paní Švarcová.“ Odnosl lavor plný *barevné vody* a vylil ho do umyvadla.

2. voda se barví pro dekoraci:

Vana je měkká, voda růžová, ze sprch teče *barevná voda*. Sprchové kouty stojí uprostřed ložnic. Vany se přizpůsobují tvaru našich těl. Na veletrzích a v odborných časopisech se to všechno označuje výrazem wellness styl. Jinými slovy, do domovů si kupujeme zařízení, kvůli kterým jsme dříve jezdili do lázní, luxusních hotelů a masážních salonů.

První spojení se používá ve smyslu voda použitá, po pracovním procesu je špinavá, konkrétně po barvení vlasů. Je to případ konkrétního vyjádření. Druhé spojení, voda schválně obarvená, například k dekoračním účelům. Je to konkrétní význam, který se používá v singuláru.

34. Severní vody

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Pojmenování vody podle světadílu, kde protéká:

Obrovské množství sladké vody pocházející z roztáleného ledovce odtékalo v průběhu zhruba jednoho století do Atlantského oceánu a tento obrovský přítok sladké vody narušil dosavadní silný mořský proud z tropického moře směrem k chladným *severním vodám*. Hnací silou proudu byly rozdíly teplot a rozdíly koncentrace solí, v tropické oblasti byla výrazně vyšší jejich koncentrace než v polární oblasti. Dnes tento proud nazýváme Golský proud.

Spojení *severní vody* představuje vody ze severních ledovců, které v průběhu časů roztávají. Zároveň jsou to vody blízko severního pólu. Několik oceánů a moří, velký objem vody a několik názvů.

Výraz musí být vždycky v plurálu, protože vody moře, oceánů a ledovců dohromady tvoří severní vody. Tato kolokace v singuláru nedává smysl.

35. Akademické vody

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Prostředí pedagogů a studentů vysokých škol, vědecké prostředí:

Samozřejmě, měl pramálo důvodů k nespokojenosti, pomyslel si Loring. James Barbour Matlock se usadil a vplul do poklidných *akademických vod*. Zajistil si veškeré své potřeby, a to včetně partnerek.

Kolokace, označující akademickou společnost a akademický život. Místa, kde probíhá akademický život. Žádné akademické vody neexistují, je to přenesený metaforický význam, proto musí v plurálu. *Voda* místo slova *prostředí*. Podobné abstraktní označení představuje výraz: politické vody.

36. Vývojová voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Voda, kde rostou jikry: vyvíjí

Akvarista může mít s rozmnožováním parmičky čtyřpruhé potíže. Není problém docílit, aby se rybky vytřely – to se může podařit v měkčí vodě po přidání čerstvé vody i ve společném akváriu; ale jde o úspěšný odchov. *Vývojová voda* pro jikry musí být měkká (dGH pod 30 N a dKH nejvýše 0,50 N), lehce kyselá a asi 26 ° C teplá. Rodičovský pár bezprostředně po výtěru odlovujeme a je-li to možné, tak jej separujeme, protože je to základ dalších úspěšných odchovů.

Je to konkrétní odborný výraz, z oblasti biologie, kde označujeme vodu, ve které se vyvíjí jikry. Voda pro rozmnožování ryb a odchov ryb. Tento výraz se nejvíc používá v odborných textech a časopisech.

Zařadíme do skupiny, již vysvětlených termínů: *virtuální voda*.

37. Nebeská voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

1. voda vymačkaná z obláčku:

Takže zcela chladnokrevná úvaha. Ale, "tady se svatý Petr ve svém vyprávění zastaví, snad pro zvýšení efektu svého vyprávění. Napije se z vymačkaného obláčku trochu *nebeské vody* a pokračuje dál." Ale její chladnokrevný kalkul přece jen ztroskotal. Najednou totiž se na moment muž s rozbitou hlavou na podlaze na moment probere a přes své těžké zranění pochopí situaci: tady on někomu umožnil bezpracný zisk.

2. mystika, povrchové vody ve smyslu dobro:

Vracím se do Křtinského údolí v Moravském krasu. Je to poutní údolí, kam lidé přicházeli v době železné, aby v Býčí skále prožili nějakou podsvětní hlubokost a o tisíciletí později v nedalekém křtinském

poutním kostele nějakou mariánskou jasnost. V tomto kraji se propojily podsvětní a *nebeské vody*. Psal jsem o tom v Knize podzemních řek a nechci se opakovat. Pár set metrů pod Býčí skalou je jeskyně Jáchymka, která se podle vchodu o tvaru ženského lůna rovněž nazývá Evinou jeskyní.

První výraz je použit v beletrii (žánr próza), jako voda, kterou Svatý Petr vymačkává z obláčku k pití. Svatý Petr žije v nebi a proto tedy *nebeská voda*. Druhý výraz, na poutním místě, z pohledu bajek, představuje dobro. Z pohledu realisty to jsou pozemní vody, např. řeky, rybníky, potůčky. Údolí, kde se spojuje dobro a zlo, střed zájmů, podzemní vody s pozemními vodami.

38. Smrtící voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

1. konkrétní označení vody, která je pro roboty smrtící:

Přečetli nápis na kleci oznamující, že mají před sebou Antropose Homose, živého bleďocha. Lůza ho začala dráždit a tu Homos vstal, sáhl miskou do soudku, na kterém předtím seděl, a začal na lid stříkat *smrtící vodu*. Jedni utíkali, druzí se chápali kamenů a chtěli se obludě pomstít, avšak stráž je rychle rozehnala. O těchto událostech se doslechla králova dcerka Elektrinka.

2. abstraktní označení pro narkotika:

Když jsme si tedy se Šímou mírumilovně popovídali o jeho rodičích, znova jsem začal o nevyhnutelnosti léčení. Šíma mi potvrdil to, co ví každý psychiatr: kdo narkomanovi bere jeho pramen *smrtící vody*, je jeho úhlavním nepřítelem. Když Šíma pochopil, že se nedám ukecat, rozkřičel se, že lidi jako já jsou příčinou, proč on si musí aspoň občas na pár hodin ulevit.

První ukázka, pro člověka je voda životodárná a pro robota je smrtící, protože robot je udělán ze železa, a po stýku s vodou zrezaví.

Druhá ukázka, popisuje život narkomana. Místo slova *narkotikum* se používá

výraz *smrtící voda*. Metafora, ve významu, voda přinášející smrt. Smrt znamená konec všeho.

39. Televizní vody

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Kolokace má konkrétní význam, život týkající se televize:

Jihokorejská společnost LG rozčeřila v roce 2011 poslední dobou trochu stojaté *televizní vody* hned dvěma technologickými novinkami. Nejprve uvedla jako prvá LCD obrazovky uzpůsobené pro pasivní systém stereoskopického zobrazení (3D) a následně i jejich perspektivní celoplošné podsvícení maticí mnoha miniaturních „nano“ světelných diod.

Zpráva z prostředí související s výrobou televizí techniky, výrobou programů s technickým vývojem. Označuje také vztahy mezi lidmi, kteří se pohybují v oblasti produkce televizních programů a užíváním technických prostředků televizní produkce. Podobné abstraktní označení představují výrazy: *politické vody*, *akademické vody*.

40. Drahocenná voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Prostředí s malými vodními zdroji:

Přes den v poušti, když je nesnesitelné horko, si nastaví tělesnou teplotu blízko 40°C tak, aby se blížila teplotě okolního vzduchu a aby se nemuseli ochlazovat pocením, a zbavovat se tak *drahocenné vody*. V noci je v poušti chladno, dokonce tak chladno, že bývá i mráz, a velbloud by musel vydat spoustu energie, aby se udržel na 40°C, takže dokáže zregulovat svou tělesnou teplotu na 34°C což mu stačí.

Tento výraz je určený pro prostředí, kde se zdroje vody nevyskytují, voda se stává drahocennou. A je srovnávána s drahocennostmi, teda se šperky, říká se, že voda je vyvažována zlatem. Je oceňována schopnost pouštních zvířat

udržovat v sobě vodu.

Tohle není příklad, kdyby vzniklo nové pojmenování, prostě příklad adjektiva spojeného se slovem *voda*.

41. Zarostlá voda

ČNK, syn2015 (3 výskyty):

Konkrétní význam, voda zarostlá rostlinami:

Část druhů byla naopak přizpůsobena životu v pomalém proudu, v tišinách a v uzavřených zákrutech řeky a pobřežních částech jezera; patří k nim pomalu se pohybující ryby milující klidné, rostlinstvem *zarostlé vody*, konkrétně nanejvýš dvoudecimetrový blatňák (*Umbra*) a až 30 cm velký lín (*Palaeotınca*).

Spojení má konkrétní význam. Označuje vodu rostlinstvem zarostlou, která je ideálním prostředím pro život pomalých ryb. Je použito v plurálu, protože, nevíme, jak jsou *zarostlé vody* rozsáhlé. Je to nové spojení slov a volné spojení slov, myslím, že do slovníku tot spojení nepatří. Nejvíc se používá v oborové literatuře přírodních věd.

42. Spící voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. klidné moře v noci:

Ještě téhož večera odešli z Adenu. Počkali, až se setmí, a pak nalodili velbloudy i zboží na plachetnici. Aurélien mlčel. Spokojil se s tím, že se rozhlížel okolo sebe a vnímal kouzlo *spící vody*, teplé noci plné vůní, korálového moře a Afriky. Konečně té skutečné Afriky, kterou tušil v dálce za hradbami vod, které se třpytily odlesky hvězd. Den nato přijeli do Zedly. Tam opustili pobřeží Rudého moře a vydali se do somálské pouště.

2. nepohybující se voda, ničím nerušená, barva *spící vody* - temná:

Z naprosté tmy se vynořilo zvíře. Mělo jiný odstín než nekonečné černo kolem něj. Bylo temné jako nebe, když je měsíc v novu – jako hluboká, *spící voda* – polozapomenuté půlnoční sny. Přijímám v oběť tvou krev, bojovníku. Postav se mi čelem a jdi dál, máš-li k tomu odvalu.

První ukázka, *spící voda* je básnický obrat pro tiché, mírné vody za noci. Je to výraz v přeneseném slova smýslu.

Druhá ukázka, barva *spící vody* se přirovnává k barvě nebe při novoluní. Je to případ abstraktního vyjádření. Je to abstraktní výraz.

43. Zkrvavená voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Voda zašpiněná krví:

Japonci povraždili tolik lidí, že jimi znečistili v celém okolí řeky, jezera a studny, a sami pak nemohli najít čistou vodu na pití. Dokonce i rýže, kterou jedli, byla načervenalá, protože ji museli vařit ve *zkrvavené vodě*. Jednou nám jeden japonský pomocník kuchaře dal pár misek rýže, a když jsem ji snědl, zůstala mi několik hodin v ústech pachutí krve. Abych řekl pravdu, vůbec jsem si nemyslel, že se mi podaří vrátit a že vás všechny ještě někdy uvidím.

V tomto spojení není možné použít jiné vody nežli zkrvavené, voda je zašpiněná, nedostatek čisté *vody*.

Tohle není příklad, kdyby vzniklo nové pojmenování, prostě příklad adjektiva spojeného se slovem voda např. drahocenná voda.

44. Crčící voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Zvuk padající vody z fontány do kašny:

„Je tam malá kašna s fontánou. Když se mi zdá, že tam je vydýchaný vzduch, spustím fontánu: *crčící voda* má uklidňující zvuk. Na jaře a v

létě neseďávám nikde jinde.“ Na jaře mohla opravdu pozorovat, jak na čilimníkovém stromě raší a rozkvétají svěšené zlaté hrozny květů, které tvoří baldachýn nad nahým chlapcem na kašně, jenž drží v ruce mušli.

Crčící voda v malém praménku vydávající tichý, příjemný, jemný a uklidňující zvuk. Přejít citoslovce ke slovesu na základě zvuku, který vydává. Pak přechod slovesa k adjektivu. Používá se v singuláru, protože fontána je jenom jedna.

45. Diplomatické vody

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Diplomatický svět – svět jednání veřejných a zákulisních dohod:

Celkově odešlo z území NDR od konce války do roku 1961, kdy vlna odchodů vrcholila, zhruba 2,7 milionu lidí. Zklidněné *diplomatické vody* v Evropě rozvířilo v prosinci 1957 rozhodnutí NATO o rozmístění jaderných zbraní dlouhého doletu. Měla tak být vyrovnána nerovnováha sil mezi oběma bloky, protože státy Varšavské smlouvy disponovaly výrazně většími konvenčními silami. Východní blok se snažil toto rozhodnutí zvrátit a reagoval zveřejněním takzvaného Rapackého plánu.

Spojení označuje, v přeneseném slova smyslu, souhrn vztahů institucí, které souvisí se styky mezi státy a mezinárodními organizacemi. Podobné abstraktní označení představují výrazy: *politické vody*, *akademické vody*, *televizní vody*.

46. Kadeřavá voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Umělecký způsob vyjádření popisu (vzhledu) vody:

A tam, kde jsme stáli, tam ve výši vodního proudu, tam byla propust pro vory, šikmá *kadeřavá voda*, která proudila po kluzkých trámech,

zdobených chaluhami a po proudu sčesanými travinami a mechy, sto metrů dlouhá propust, plná stříbrné kadeřavé vody . . . A doktor stál těsně u propustě, a díval se posunutým okem do proudících vod.

Daný výraz představující básnický obrat šumící, bublající a kudrnaté vody. Výraz *kadeře* se používá pro vlnité vlasy, neklidná vodní hladina se tedy přirovnává k zvlněným vlasům na hlavě člověka a to na základě metaforického přenesení významu. Konkrétním druhem metafory je v tomto případě personifikace: vodnímu živlu se dává lidská podoba.

Na základě personifikace vznikla tato spojení: zrádné vody, smutné vody. Zrádné vody – zrazují, např. rychle se měnící počasí a jako výsledek změna chování vody.

47. Prudká voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Rychle se valící voda, nebezpečná voda:

Nějak jsem si dříve neuvědomoval, že se paúhoři mohou zdržovat i v *prudké vodě*. S proudem, v jakém jsem je tady z bezpečí pozoroval, by měl co dělat i dobrý plavec. S paúhoři jsem se setkal ještě později, kdy mne moji domácí pozvali na lov arapajm.

Spojení ukazuje na vodu, která se valí silně a rychle. Typicky bývá při jarním tání v horách. Jedná se o metaforické přenesení významu, rychle se valící voda se přirovnává k prudkému člověku (podivín, mrzout). Jedná se o konkrétní druh metafory personifikace.

48. Předehřátá voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Voda předem připravená, teplá, pro úspory času a energie:

Z tohoto důvodu je dobré volit i její kapacitu. Efektivnější jsou myčky s větší kapacitou, aby nebylo nutné mýt nádobí tak často. Levnější je napouštět myčku *předehřátou vodou*, než ji plně ohřívat v myčce.

Snažte se využívat úsporné režimy s menším množstvím vody, času a energie. Volné zbytky jídla je vhodné předem odstranit. Taky je zapotřebí pravidelně čistit filtr.

Výraz má konkrétní označení předeřáté vody. Některé přístroje pro úsporu času a energie, je lepší používat, když je do nich zaváděna voda předem ohřátá (cíl šetřit). Nejde o spojení, kde by vznikalo nové pojmenování.

49. Nepřístupné vody

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Neprozkoumána a skrytá cesta:

A přece se sem vracím více než deset let a to tajemno neprobádaných a nebezpečných vod mě stále dráždí a vzrušuje. Oranžově rudá houba, vyšší než člověk a s otvory na hřebenu, připomíná miniaturní město nám neznámé civilizace, která se doposud v *nepřístupných vodách* úspěšně ukryvá před lidskou invazí. Úpatí houby obývají její strážci, krabi. Langusty bázlivě opodál svými tykadly rentgenují okolí - tito obři s anténami patří neodmyslitelně ke každé houbě či kamenu. Jsou jich zde desítky a jsou nesmírně zvědavé.

Spojení pro cestu, která není běžně přístupná, není běžně známá a není vidět. Oblast těžko přístupných informací.

V ČNK tato kolokace je pod heslem *přístupné vody*.

50. Hasební voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. voda na hašení požáru:

Dálková doprava vody hadicemi - doprava *hasební vody* hadicovým vedením na místo zásahu ze vzdálenosti více jak 200 m.

2. nové přístroje s menší spotřebou vody při požáru a jsou šetrnější k hašeným předmětům:

Zajímavé a účinné z hlediska potlačení příp. likvidace požáru jsou i mlhová stabilní hasicí zařízení, která vynikají menší spotřebou *hasební vody* než klasický sprinklerový systém a jsou tedy šetrnější k chráněným předmětům.

V první ukázce je konkrétní význam vody, určená pro hašení požárů. Řeší se dálková, mobilní přeprava vody na místo zásahu.

Ve druhé ukázce je použit konkrétní význam této vody. Díky novým technologiím lze použít méně vody při hašení požáru a při tom nezničit hašené předměty.

Je to nově vzniklé spojení, pojem se používá v singuláru, protože existuje pouze jeden název pro taký typ vody, voda určená pro případ požáru.

51. Buněčná voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. termín z oboru biologie:

Rovněž testována kryorezistence lišejníkových symbiotických řas rodu *Trebouxia*, které dokáží přežít i rychlá opakovaná zmrazení na teplotu až -195°C . Lišejníky jsou odolné vůči silnému vyschnutí stélky. Biofyzikální stav vody ovlivňující životně důležité procesy v buňkách nejlépe vyjadřují hodnoty chemického potenciálu *buněčné vody* (po transformaci na tlakové jednotky se označuje jako vodní potenciál). Postupná ztráta vody při vysychání stélek vede k poklesu vodního potenciálu od maximálních hodnot při plném nasycení do stále nižších hodnot.

2. termín se používá v kosmetickém průmyslu:

Dva krát až tři krát do roka si na jedenadvacet dní naordinujte omlazování pleti chytrým sérem, Sérénage, Avone, 635 Kč, Zbrusu nové E. V. E. sérum a UV inCellium Spray, které jdou ruku v ruce s již stávající star značky Institut Esthederm - *buněčnou vodou*, set této nerozlučné trojice pořídíte za 3000 Kč.

V prvním případě se nám představuje odborný termín používaný při technologii rychlého zmrazování. Při této technologii se v buňkách udržuje voda i při zmrazování je převzata od rostlin.

Druhý výskyt se používá v kosmetickém průmyslu, přenáší se schopnost buňky udržovat v sobě živiny a vodu pro mladistvě krásnou pokožku, pro občerstvování, obnovení pokožky. Sérum pomáhá udržovat vodu v buňkách pokožky i v zimě.

Používá se v singuláru, protože je to konkrétní voda, která se vyskytuje v buňce.

52. Milovaná voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. konkrétní význam, má rád vodu, pohyb ve vodě, vodní hry s míčem:

Pod hladinou se hráči běžně přetlačují, někdy i štípou a kopou – je neustálý pohyb ve vodě obrovsky náročný. Hráči sice mohou během hry střídat, nicméně bez pořádné fyzičky to stejně nejde. Na druhé straně existuje jiná sportovní disciplína, která kombinuje tolik *milovanou vodu* a tolik zbožňovaný míč? Snad jen dávno zapomenutý předchůdce póla z první poloviny 19. století.

2. konkrétní význam místa, které máme rádi:

Končilo velmi horké léto a větráky nebyly příliš účinné. Zatoužila jsem odjet na náš ostrov, podívat se na náš domek a všechna ta milá místa, zaplavat si v *milovaných vodách* a dozvědět se něco o bratrovi. Neviděla jsem ho celých deset let a teď už z něj dozajista byl dvaadvacetiletý mladý muž.

První výraz je konkrétní, označuje pobyt ve vodě, které mají někteří lidé velmi rádi. Zejména má rad vodní hry s míčem a umí hrát velmi dobře.

Druhý výraz se dá pochopit dvěma způsoby, buď konkrétně: zaplavat si v konkrétních *milovaných vodách*, nebo abstraktní význam: *milované vody* – známé rodné prostředí, ke kterému máme určitý vztah, citový vztah.

Tento výraz se dá použít jak v plurálu, tak i v singuláru.

53. Záludné vody

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. konkrétní význam, nebezpečné vody:

Jakmile měli za zády ostrov Store Molla, vši silou proti nim vyrazilo vlnobití Vestfjordu a vyžadovaly Johannesovu plnou pozornost. Ale cestu znal. Vjeli přímo do *záludných vod* u Offersøy. Celou cestu takřka nepromluvil. Ale usmíval se na ni. Často. Občas zvedl kožešinovou čepici a doširoka jí na ni zamával, jako by stála až někde na pevnině.

2. abstraktní význam, neprůhlednost situace:

Tím je nejen faktické zlepšení stavu čerpání evropských peněz, ale především celkově lepší orientace českých úředníků v dotační problematice a v *záludných vodách* zadávání veřejných zakázek. Jenže podobný projekt už v minulosti stejné ministerstvo spustilo. Bohužel tehdy vše začalo i skončilo u nákladné certifikace lektorů, výstupy a přínosy nakonec nebyly žádné. Snad tedy současný projekt nedopadne podobně.

První význam výše uvedené kolokace označuje konkrétní místa ve vodách, kde se situace může zvrtnout každou chvílí a překvapit nepředvídatelnou a nepříjemnou událostí.

Druhý význam je abstraktní, neprůhlednost situace, pravidla nejsou jasně určena. Situace, kde vztahy jsou ovlivněny nějakým negativním způsobem. Toto spojení se dá také použít pro politické, podnikatelské prostředí. Vztahy při trestné činnosti, nepoctivé až kriminální prostředí.

54. Soukromé vody

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

1. spojení v konkrétním významu, osobní, soukromí život jedince:

Od Vánoc se jejich vzájemná komunikace velmi oživila. Na platformě povšečnosti si rozuměli. Ve vzájemném souzvuku mluvili o nestydatých praktikách politiků, o úpadku evropské kultury, o mizerném školství, nefungujícím soudnictví a bídném zdravotnictví, tu a tam se odvážili i do *soukromých vod*. Vše nasvědčovalo tomu, že Filip během posledních dvou let, zejména při práci na svém románu a po úspěchu, který mu přinesl, vyzrál, odpoutal se od dětství a přehodnotil svůj vztah k oběma rodičům. Teď to byl dospělý muž.

2. abstraktní spojení, voda, která má vlastníka, proto mají svá interní, vnitřní pravidla:

Na Zukalově rybníku v brněnském Mariánském údolí, kde v tomto netradičním sportu dokonce uspořádali závody! Ovšem pozor, lovit ryby dírou v ledu rozhodně nelze všude. „Na revírech rybářských svazů je to zakázané, pokud není udělena výjimka. My jsme ovšem *soukromá voda*, rybochovné zařízení, a zde provádíme „těžbu“ ryb,“ vysvětluje Vojtěch Sklenář, provozovatel Zukalova rybníka a organizátor soutěže, ve které se utkalo rovných pětáctýřicet rybářů.

První spojení je konkrétní, zahrnuje osobní život jedince nikoliv veřejný. Můj život, dělám si co chci, ale při tom neohrožuji životy ostatních jedinců.

Druhé spojení je abstraktní, označuje vodní plochu, která se nachází v soukromém vlastnictví. Je to rybochovné zařízení, proto mají svá interní pravidla, můžou uspořádat závody a lovit ryby dírou v ledu.

55. Tajemné vody

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Přenesený význam pro neznámé prostředí:

Odborníci se přou o to, jestli náš způsob zacházení s ohněm a půdou a lesy může ovlivnit, případně zničit tak výsostný symbol *tajemných vod*, jako jsou polární ledovce. I když víme, že je toho hodně, co nevíme, alespoň my, laici, nyní už celkem ochotně přistupujeme na představu, že Příroda je jakási rozměrná továrna.

Konkrétní výraz schovaný pod pokličkou mystického slova tajemno, nedosažitelné. Jednak voda nacházející se na těžko dostupných místech. Připouští představu o zvláštním dění v ní. Vyzařuje nejasnost a neprozkoumatelnost.

56. Zlatavá voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Odlesky vody mají zlatavou barvu:

A dušovala jsem se, že má budoucnost je v přítmi buddhistických klášterů, a ne v televizi. Ale stačil půst a brzké ranní vstávání a za chvíli už jsem se slunila na nádherné pláži u Indického oceánu, plavala v jeho *zlatavých vodách* a kupovala si hedvábné látky. A teď jsem chtěla utéct znovu. Evidentně proto, že jsem byla rozzlobená. Znovu podotýkám, že všechno je v nejlepším pořádku, práce, rodina, zdraví.

Slovní obraz z beletrie, označení vody, na kterou dopadá slunce. Soubor barev. Svět, uvolňující pocit, že se člověk dostal do světa pohádky. Lákavé vody osvětlené sluncem, voda se přelívá na slunci přes sluneční paprsky. Místo odpočinku, relaxace, zlatavá barva díky slunečním paprskům, které odráží.

57. Osmistupňová voda

ČNK, syn2015 (2 výskyty):

Konkrétní význam, poukazuje na vodní teplotu:

Hurá, žiju! Dal jsem studené lázni čtyři, možná pět minut. Otůžilci mě ovšem upozornili, že *osmistupňová voda* je pro ně teplá. Při teplotě těsně nad nulou by to byl jinačí boj.

Výraz je konkrétní, označuje teplotu vody, při zimním plavání. Konkrétní význam spojení, konkrétní voda, proto se používá v singuláru.

58. Suchá voda

ČNK, syn2015 (1 výskyt):

Výraz, který si odporuje - oxymóron:

Jsou síly a střety sil, přitažlivosti a odpudivosti, jejich intenzity a tím skládání do systému sil, systému aktivačních vektorů. V tomto modelu pak nabývá smyslu Freudův termín „nevědomý afekt“, jinak zjevně výraz z rodu kulatých čtverců, *suchých vod* či Meinongovy „zlaté hory“. „Nevědomý afekt“ označuje energii, silový vektor, který nelze transformovat do objektu, učinit reprezentací ve vědomí, tedy cosi, co je reprezentující, objektivizující vědomí nuceno nezachytit.

Jedná se o protimluv, protože jeden význam slova vylučuje význam druhého.

59. Zkrocená voda

ČNK, syn2015 (1 výskyt):

Výraz je v názvu příběhu o živlech:

Atraktivní podívanou přivezl do centra Plzně včera pražský soubor Echt Street Puppets. Gigantické mechanické loutky ovládly prostor ve Smetanových sadech a členové souboru předvedli početnému publiku atraktivně ztvárněný příběh o rybáři, *zkrocené vodě* i ohni a upečené rybě. O živlech, jež přemůžou člověka a o smrti, která nad vším vítězí.

Abstraktní význam spojení *zkrocená voda*. Přirovnání k poslušnému člověku nebo zvířeti. Voda, která byla nějakým způsobem ovládnutá, nebo přinucená k pohybu určitým směrem.

Zkrocenou vodu také využíváme k určitým technologickým postupům např. využití vody jako zdroje energie.

60. Silná voda

ČNK, syn2015 (1 výskyt):

Kyselina, odborný výraz, používá se v chemii:

Vraťme se k úvodní větě, v níž se objevuje aqua fortis, „*silná voda*“, kyselina dusičná. V Libaviově době se občas používal název aqua dissolutiva, který odrážel schopnost této kyseliny rozpouštět všechny známé kovy s jedinou výjimkou – zlata.

Spojení je českým ekvivalentem pro označení kyseliny dusičné, která má schopnost rozpouštět kovy. Je to konkrétní význam, používá se v chemii a píšeme v singuláru. Vzniklo nové pojmenování.

2. Analýza, zařazení výsledků

Případy, které nejsou zachyceny ve slovnících, které představují ustálená spojení, čili nové pojmy, a tudíž by tam zařazeny být měly:

1. *růžová voda*, je to konkrétní označení pro olej z lístků růže, která se přidává do složení kosmetiky nebo jako příchut' do pečiva;
2. *teritoriální vody*: ustálené spojení, konkrétní označení hraničních vod, mezinárodní právo, používá se v politice; je synonymním vyjádřením pro např. výsostné vody, tak že není termín;
3. *životodárná voda*, musí být ve slovníku, jako synonymní ekvivalent pro sladkou vodu.
4. *Ostrá voda* (2. příklad), jako název pramene, ze kterého teče voda s ostrou příchutí;
5. *hojivé vody* (1. př.), označení pro všechny léky, je to archaismus;

Zamýšlení nad těmi případy, které mají charakter termínů a proč (protože jsou všechny v singuláru, a nemají synonyma, je to konkrétní pojmenování):

1. *virtuální voda*, konkrétní označení pro množství vody, které je obsaženo v různých výrobcích a také představuje množství vody použité při výrobě; nemá synonymní ekvivalent, je to odborný výraz. (mezi termíny převažuje substantiva) v odborném názvosloví bývá obrácené pořadí komponentů;
2. *ostrá voda*, je odborným termínem z oblasti chemie, vyjadřující název pro chemickou sloučeninu;
3. *vývojová voda*, je to konkrétní odborný výraz, který označuje vodu, ve které se vyvíjí jikry. Je to jeden konkrétní termín, z toho důvodu se používá pouze v singuláru, a nemá ekvivalent;
4. *hasební voda*, určená na hašení požárů;
5. *buněčná voda*, používá se při technologii rychlého zmrazování;
6. *silná voda*, označení pro kyselinu dusičnou;

Volná spojení (nové spojení slov a volné spojení slov, myslím, že do slovníku nepatří):

1. *nová voda*, spojení adjektiva se substantivem;

2. *dravá voda*, (1. příklad) volné spojení, pro označení divoké vody;
3. *nekonečná voda*, volné spojení, ve významu velké vodní plochy;
4. *vzácná voda*, pro označení malého množství vody;
5. *karlovarská voda*, je to pojmenování všech vod a pramenů, které se nacházejí v Karlových Varech. V Česku existuje více než 300 lázní, a proto nemá cenu dávat všechna pojmenování do slovníků;
6. *květinová voda*, spojení označuje voňavou vodu pro kosmetický průmysl, a konkrétněji pro parfém;
7. *prosluněná voda*: voda, na kterou dopadá slunce;
8. *barevná voda*, použitá, zašpiněná voda;
9. *drahocenná voda*, výraz se používá v prostředí, kde se zdroje vody nevyskytují, a je srovnávaná s drahocennostmi, synonymní výraz např. *vzácná voda*
10. *zarostlá voda*, označení pro vodu, zarostlou rostlinami;
11. *zkrvavená voda*, voda zašpiněná krví;
12. *crčící voda*: voda, padající z fontány do kašny a přitom vydává uklidňující zvuk;
13. *prudká voda*, poukazuje na vodu, která se válí silně a rychle;
14. *předehřátá voda*: voda, předem připravená, pro úspory času a energie;
15. *milovaná voda*, označuje pobyt ve vodě, ke které máme citový vztah;
16. *osmistupňová voda*, označení teploty vody;
17. *suchá voda*, vyjádření z oborové literatury určené pro obecné publikum;
18. *zkrocená voda*, voda, která byla určitým způsobem ovládnutá;

Výrazy používané v beletrii:

1. *plochá voda*, básnický obrat-vyjádření, přirovnání k lidskému tělu;
2. *smutné vody*, básnické vyjádření nehezkého životního období, bylo použito v plurálu;
3. *nebeská voda*, toto spojení se používá v beletrii jako autorská představení o životě na nebi;
4. *smrtící voda* (2. př.), toto vyjádření se používá v literatuře jako příčina smrti pro roboty;

5. *spící voda*, abstraktní přirovnání spící vody k barvě nebe při novoluní;
6. *kadeřavá voda*, umělecký způsob vyjádření, voda je přirovnána ke zvlněným vlasům, na hlavě člověka;
7. *zlatavá voda*, voda, na kterou dopadá slunce, soubor barev;

Výrazy používané v publicistice:

teritoriální vody, dravé vody, politické vody, vzácná voda, severní vody, diplomatické vody

Užití čísla, plurál. Voda je pro označení látky, živlu v singuláru; ale existují případy užití plurálu. Využití ve významech pro specifické prostředí, oblasti, a to jak geograficky, politicky, veřejná správa, tak i sociálně (lidí na okraji společnosti), pro rodný kraj.:

1. *jisté vody* (1. příklad), je to jenom volné spojení, v přeneseném významu, označení pro známe prostředí;
2. *zrádné vody*, výraz se používá v plurálu, prostředí, které pouze navenek vypadá bezpečně;
3. *cizí vody*, neznáme prostředí, ve kterém platí jiné zákony;
4. *dravé vody*, označení pro drsné prostředí v ruském podnikání;
5. *sporné vody*, problematická oblast, kde není určen vlastník;
6. *politické vody*, pojmenování pro prostředí z oblasti politiky (souhrn politických událostí);
7. *severní vody*, široké pojmenování podle světadílu, konkrétně voda ze severního pólu (moře, ledovec, oceán);
8. *akademické vody*, je to přenesený metaforický význam, a proto se používá v plurálu, vědecké prostředí;
9. *televizní vody*, označuje televizní prostředí a jeho technický vývoj;
10. *diplomatické vody*, svět jednání veřejných zákulisních dohod;
11. *nepřístupné vody*, konkrétní spojení, cesta pod hladinu, která není běžně přístupná;
12. *milované vody*, označení pro rodný kraj, kde člověk strávil dětství;
13. *zálužné vody*, abstraktní pojmenování pro neprůhlednou situaci, nejsou úplně jasné podmínky;

14. *soukromé vody*, buď osobní život jedince, anebo soukromé vlastnictví;

15. *tajemné vody*, tímto výrazem jsou označeny polární ledovce;

Další podstatné postřehy, kterých jsem si všimla v závěrech u jednotlivých spojení:

Zvláštní skupinu tvoří spojení *sladká voda*; voda, oslazená cukrem má konkrétní význam, a patří k *volnému spojení slov*, kdežto pojem *sladká voda* označuje pitnou vodu a má spoustu synonym, např. *dešťová voda*, *životodárná voda*.

Spojení *milovaná voda* (2. př.) můžeme chápat dvěma způsoby, v konkrétním významu, tj. zaplávat si v konkrétních milovaných vodách, rybnících anebo v abstraktním významu, ve smyslu navštívit *milované vody*, známé rodné prostředí, ke kterému máme určitý citový vztah.

Při zkoumání se vyskytla zajímavá kolokace *hojivá voda*, která se v dnešní době řadí do archaismů (označení pro léky).

Zvláštní skupinu tvoří spojení *životodárná* a *životadárná voda*, významy obou případů jsou stejné.

V poslední skupině uvádím spojení, která jsou zachycena ve slovnících, a je jich nejvíc podle frekvence: *velká voda*, *sladká voda*, *živá voda*, *svěcená voda*, *kalná voda*, *tvrdá voda*, *měkká voda*, *tichá voda*, *kolínská voda*, *ohnivá voda*, *mrtvá voda* a *výsostné vody*. Výše uvedené příklady se používají v jednotném čísle, tj. v singuláru, protože ve všech případech jde o konkrétní vodu. Jeden výraz se substantivem *voda*, který se používají v čísle množném, tj. v plurálu: *výsostné vody*.

Voda přejímá některé vlastnosti člověka, vydává zvuky, spí, mění náladu, vzhled. Má různorodou škálu barev.

3. Zachycení zkoumaných výrazů ve slovnících a zařazených do tabulek:

kolokace	velká v.	sladká v.	živá v.	svěcená v.
PSJČ 1957	ano	ano	ano	ano
SSČJ 1989	ano	ano	ano	ano
SČFI, VN 2009	ano	ne	ano	ne
SČFI, VV 2009	ano	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ano	ano	ano	ano

kolokace	kalná v.	tvrdá v.	měkká v.	růžová v.
PSJČ 1957	ano	ano	ano	ne
SSČJ 1989	ano	ano	ano	ne
SČFI, VN 2009	ne	ano	ano	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ano	ano	ne

kolokace	tichá v.	kolinská v.	ohnivá v.	mrtvá v.
PSJČ 1957	ano	ano	ano	ne
SSČJ 1989	ano	ano	ano	ne
SČFI, VN 2009	ano	ne	ano	ano
SČFI, VV 2009	ano	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ano	ano

kolokace	výsostné v.	teritoriální v.	životodárná v.	virtuální v.
PSJČ 1957	ano	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ano	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	nová v.	ostrá v.	jisté v.	plochá v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	zrádné v.	cizí v.	smutné v.	dravé v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	hojivé v.	sporné v.	politické v.	nekonečné v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	vzácná v.	karlovarská v.	květinová v.	prosluněná v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	barevná v.	severní v.	akademické v.	vývojová v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	nebeská v.	smrtící v.	televizní v.	drahocenná v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	zarostlá v.	spící v.	zkrvavená v.	crčící v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV	ne	ne	ne	ne

2009				
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	diplomatické v.	kadeřavá v.	prudká v.	předehrátá v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	nepřístupné v.	hasební v.	buněčná v.	milovaná v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	základné v.	soukromé v.	tajemné v.	zlatavá v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

kolokace	osmistupňová v.	suchá v.	zkrocená v.	silná v.
PSJČ 1957	ne	ne	ne	ne
SSČJ 1989	ne	ne	ne	ne
SČFI, VN 2009	ne	ne	ne	ne
SČFI, VV 2009	ne	ne	ne	ne
Tezaurus JČ 2007	ne	ne	ne	ne

4. Závěr zachycený v tabulce

kolokace	konkrétní výrazy (číslo příkladu)	abstraktní výrazy (číslo příkladu)	odborný termín	ustálené spojení
velká voda	1.	2.		ano
sladká voda	1., 2.			ano
živá voda		1., 2., 3.		ano
svěcená voda	1.			ano
kalná v.	1.	2.		ne
tvrdá v.	1., 2.,		ano	ano
měkká v.	1.			ano
růžová v.	1., 2.			ano
tichá voda	1.	2.		ano
kolínská voda	1.			ano
ohnivá voda	1.			ano
mrtvá v.	1., 2.			ano
výsostné vody	1.			ano
teritoriální vody	1.			ano
životodárná voda	1., 2.	3.		ano
virtuální voda	1.		ano	ano
nová voda	1., 2.			ne
ostrá voda	1., 2.		1. ano	ano, 2. př.
jisté vody		1., 2.		ne
plochá v.		1.		ne
zrádné vody		1.		ne
cizí vody		1.		ne
smutné vody	1.			ne
dravé vody	1.	2.		ne
hojivé vody	1., 2.	3.		ano, 1. př.

sporné vody	1.			ne
politické vody		1.		ne
nekonečná voda	1.			ne
vzácná v.	1.			ne
karlovarská v.	1.			ano
květinová v.	1.			ne
prosluněná voda	1.			ne
barevná voda	1.			ne
severní vody	1.			ne
akademické vody		1.		ne
vývojová voda	1.		ano	ano
nebeská voda	1.	2.		ne
smrtící voda	2.	1.		ne
televizní vody		1		ne
drahocenná v.	1.			ne
zarostlá v.	1.			ne
spící voda		1., 2.		ne
zkrvavená voda	1.			ne
crčící v.	1.			ne
diplomatické vody		1.		ne
kadeřavá voda		1.		ne
prudká v.		1.		ne
předehřátá v.	1.			ne
nepřístupné	1.			ne

vody				
hasební voda	1., 2.		ano	ano
buněčná voda	1., 2.		ano	ano
milovaná voda	1., 2.			ne
základné vody	1.	2.		ne
soukromé vody	1.	2.		ne
tajemné vody		1.		ne
zlatavá voda	1.			ne
osmistupňová voda	1.			ne
suchá voda		1.		ne
zkrocená voda		1.		ne
silná voda			ano	ano

Závěr

Moje bakalářská práce, s názvem Kolokace lemmatu voda v ČNK, měla za úkol popsat základní pojmy z oblasti lexikologie a to jsou: lexém, termín (pojem), kolokabilita, kolokace, víceslovný lexém, frazém, kolokační frazém, idiom, rčení, přísloví, přirovnání, pořekadlo a toponymum.

Pak na základě seznámení s dotazovacím jazykem CQL a s psanými korpusy vyhledat ve zvoleném korpusu SYN2015 kolokace lemmatu „voda“ na základě dotazu: [tag="A.*"] [lemma="voda"].

Dalším postupem bylo seřadit získaný materiál do jednotlivých kategorií. Pro přehlednost jsem zvolila třídění podle frekvence. Na prvním místě jsou spojení s největší frekvencí a pak na konci jsou spojení s jedním výskytem, celkově je jich šedesát.

Vzniklé výsledky (analýza) jsem seřadila do sedmi základních skupin;

ustálená spojení, nezachycená ve slovnících-ustálená spojení, čili nové pojmy, které nejsou zachyceny slovníky a tudíž by tam zařazeny být měly; -

odborné výrazy-slovní spojení, která mají charakter termínů;

volná spojení slov-běžné spojení adjektiva se substantivem *voda*;

vyrazy použité v beletrii;

vyrazy použité v publicistice;

užití čísla- voda označení látkové, také živlu, používá se v singuláru, ale existují případy užití plurálu;

další podstatné postřehy, kterých jsem si všimla v závěrech u jednotlivých spojení.

Výsledky analýzy ukázaly, že nová ustálená slovní spojení už existují; ve slovnících jsou zachyceny jenom základní spojení adjektiv se substantivem *voda*. Výsledky práce také ukázaly, že některá nová ustálená spojení už mají charakter odborného výrazu; ve své práci jsem také uvedla velké množství volných výskytů. Objevilo se sedm volných kolokací, které se používají jako básnické přirovnání. Zajímavou kategorií je užití čísla, a konkrétně užití *plurálu*. Množné číslo ve spojení se substantivem *voda* se používá při označení souhrnu určitých jevů, a má konkrétní význam např. *severní vody*.

Plurál v přeneseném významu se používá v případě souhrnu určitých institucí, jevů, situací, patřících k tomuto prostředí např. *diplomatické vody*. Množné číslo se používá, když nevíme kolik pojmenování je v souhrnu.

Ve výzkumu jsou výskyty ukázkových příkladů na užití singuláru substantiva látkového; kolokace *nová voda* (např. jedna PET lahev) je dobrým příkladem.

Zkoumáním byl získán velký počet kolokací, který ještě jednou poukázal na velkou slovní zásobu českého jazyka, jeho rozmanitost, jeho flektivnost a užití v kontextu. Pro přehlednost zachycených jevů byly vytvořeny tabulky:

1. *Třídění zkoumaných výrazu podle výsledků*

Data jsou roztríděna do sloupců: *konkrétní výraz, přenesený význam, odborný výraz a ustálené spojení*.

2. *Zachycení zkoumaných výrazů ve slovnících a zařazených do tabulek*

Data jsou roztríděna podle výskytů spojení ve slovnících.

Seznam literatury:

- Čechová, M. (2012): Řeč o řeči, Academia. Praha
- Čermák, F. (2011): Morfématica a slovtvorba češtiny, NLN. Praha
- Čermák, F. (2007): Frazeologie a idiomatika česká a obecná, Karolinum. Praha
- Čermák, F. (1982): Idiomatika a frazeologie češtiny, Karolinum. Praha
- Filipec, J. – Čermák, F. (1985): Česká lexikologie, Academia. Praha
- Houžvičková, M. – Hoffmannová, J. (2012): Čeština pro překladatele, UK v Praze, FF. Praha
- Cuřín, F. (1964): Vývoj českého jazyka a dialektologie, SPN. Praha
- Hlavsa, Z. (1999): Český jazyk, SPN. Praha
- Petrů, E. (2000): Úvod do studia literární vědy, Rubico. Olomouc
- Hrabák, J. (1987): Úvod do literatury, SPN. Praha
- Příruční slovník jazyka českého VI, Academia. Praha (1957)
- Slovník spisovného jazyka českého VII, Academia. Praha (1989)
- Slovník české frazeologie a idiomatiky, přirovnání, Academia. Praha (1983)
- Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné, Academia. Praha (1988)
- Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy slovesné R-Ž, Academia. Praha (1994)
- Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné, Leda. Praha (2009)
- Hnátková, M. (2002): Značkování frazémů a idiomů v Českém národním korpusu s pomocí Slovníku české frazeologie a idiomatiky; In: Slovo a slovesnost, roč. 63, č. 2
- Hnátková, M. (2005): Identifikace přísloví v korpusu, ed.: Blatná, R., Petkevič, V.: In: Jazyky a jazykověda, 1. vyd. FF UK – ÚČNK, Praha
- Hoppnerová, V. (2006): Specifika odborných frazému. Acta Oeconomica 14 (4).
- Klégr, A. (2007): Tezaurus jazyka českého, Slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných, NLN. Praha
- Nebeská, I. (2006): Teorie a empirie, Bichla pro Krčmovo, Masarykova univerzita. Brno

Karlík, P. a kol. (2008): Příruční mluvnice češtiny, NLN. Brno

Čechová, M. a kol. (2008): Současná stylistika, NLN. Praha

Bečka, J. V. (1992): Česká stylistika, Academia. Praha

Pavlovská, J. (1998): Znáš pojmy z mluvnice češtiny?, Nakladatelství Olomouc.

Internetové zdroje:

Korpus SYN2015: Český národní korpus - SYN2015. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW:

<<http://www.korpus.cz>>.

Vysvětlivky zkratk a značek:

ČNK – Český národní korpus

SYN2015 – korpus

PSJČ VI – Příruční slovník jazyka českého VI

SSČJ VII – Slovník spisovného jazyka českého VII

SČFI, VN – Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy neslovesné

SČFI, VV – Slovník české frazeologie a idiomatiky, výrazy větné

Tezaurus JČ – Tezaurus jazyka českého

Seznam použitých zkratk a symbolů:

v. = voda

př. = příklad

LJ – lexikální jednotka

IF – frazémy a idiomy

Poznámka

Takovým způsobem jsem hledala slovní spojení:

Korpus: syn2015

Typ dotazu: CQL

Dotaz CQL: [tag="A.*"] [lemma="voda"] spojení adjektiv se slovem voda

Hledat

Výskytů: 19 639

Poznámka

Víc k příkladu číslo patnáct:

životodárná voda a *životadárná voda*, obě možnosti jsou správné (*životodárná voda* 4 výskyty i *životadárná voda* má 4 výskyty). Rozdíl mezi slovy je v samohláskách -o- a -a-.